

Projekt GOKIB

z dnia 16 kwietnia 2026 r.

Zatwierdzony przez .....

**UCHWAŁA NR .....
RADY GMINY CHOCZEWO**

z dnia 23 kwietnia 2026 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Choczewo na lata 2026-2029

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 1153 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U.z 2024 r., poz. 1292 z późn. zm.) Rada Gminy Choczewo uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Program Opieki nad Zabytkami Gminy Choczewo na lata 2026-2029, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Choczewo.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego.

*Załącznik i*Załącznik do uchwały nr .....
Rady Gminy Choczewo
z dnia 23 kwietnia 2026 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY CHOCZEWO NA LATA 2026-2029

Autor: Mateusz Wrześniewski

SPIS TREŚCI

<i>1. WSTĘP</i>	<i>3</i>
<i>2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>4</i>
<i>3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ</i>	<i>17</i>
<i>4. FORMY OCHRONY PRAWNEJ ZABYTKÓW</i>	<i>19</i>
<i>5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO</i>	<i>23</i>
<i>6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY</i>	<i>42</i>
<i>7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT</i>	<i>67</i>
<i>8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>70</i>
<i>9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>73</i>
<i>10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>74</i>
<i>11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>75</i>
<i>12. MISJA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>96</i>

1. WSTĘP

CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY CHOCZEWO

Podstawowym, ogólnie pojętym założeniem niniejszego „Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Choczewo na lata 2026 – 2029” jest ukierunkowanie polityki Samorządu, służącej podejmowaniu planowanych działań dotyczących finansowania, inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jest to uzupełniający dokument w stosunku do innych aktów planowania gminnego. Zadaniem Programu jest także organizacja działań edukacyjnych i wychowawczych wobec miejscowej społeczności. Dla realizacji powyższego założenia niezbędna jest realizacja szczegółowych celów określonych w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o *ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, do których należą:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, historią i zabytkami Gminy, w tym także rozróżnienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa i figurujących w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzaniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. w myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”, z kolei art. 6 Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024, poz. 1292)

Obowiązująca ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 3, użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo

minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

- 11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- 15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Zgodnie z art. 89 organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

W art. 4 zapisano, iż ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;

- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5 wskazuje, iż opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Szczegółowo określone obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których samorząd jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w następujących artykułach: 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72.

Na mocy art. 21 ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Art. 22 ust. 4 stwierdza, iż „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.”. W ust. 5 tego artykułu zapisano, iż w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Jak wspomniano art. 87 ustawy określa obowiązek samorządu, dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego i powiatowego programu opieki nad zabytkami.

- program winien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w Ustawie,
- program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- z realizacji programu władze gminy sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest radzie gminy.

Artykuły 18 i 19 nakazują samorządom uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dodatkowo należy wskazać odniesienia do zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, zawarte w następujących aktach prawnych:

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1153 ze zm.).

- *art. 7 ust. 1 pkt. 9*

„Zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

9) kultury w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2025 r. poz. 527 ze zm.).

Na mocy ustawy w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się m.in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1. ust. 2, pkt 4). Ustawa określa, iż plan ogólny powinien w swej treści zawierać następujące elementy:

- uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 13b pkt. 3 lit f),

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków (w tym krajobrazu kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15 ust. 2 pkt 4),
- określa się, w zależności od potrzeb, granice pomników ząglady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów ząglady (art. 15 ust. 3 pkt 6).

Wymagania w zakresie ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39 ust. 3 pkt 2, ust. 2 pkt 2). Projekt zarówno planu miejscowego, jak i planu województwa wymaga uzgodnienia z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 51. ust. 1. wskazuje, że sprawach ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego decyzje wydają w odniesieniu do:

- 1) inwestycji celu publicznego o znaczeniu krajowym i wojewódzkim - wójt, burmistrz albo prezydent miasta w uzgodnieniu z marszałkiem województwa;

2) inwestycji celu publicznego o znaczeniu powiatowym i gminnym - wójt, burmistrz albo prezydent miasta;

3) inwestycji celu publicznego na terenach zamkniętych - wojewoda.

Zgodnie z art. 53 ust. 2 pkt. 4 powyższe decyzje wydaje się po uzgodnieniu z: wojewódzkim konserwatorem zabytków - w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Art. 64. ust. 1. wskazuje, że przepisy art. 51 ust. 2-3, art. 52, art. 53 ust. 1a-1d 3-5a i 5c-5j, art. 54-56 (wszystkie związane z zasadami lokalizacji inwestycji celu publicznego) stosuje się odpowiednio do decyzji o warunkach zabudowy.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 418 ze zm.).

W myśl tej ustawy jej przepisy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2 ust 2 pkt. 3).

W art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstępnie od obowiązujących przepisów techniczno-budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9 ust. 3 pkt 4).

Wg art. 39 ust. 3 w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ

administracji architektoniczno- budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wg art. 39 ust. 4 Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych. Zgodnie z art. 32 ust. 1:

1. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

- 1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko,
- 2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów,
- 3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw energii – w przypadku budowy lub rozbiórki gazociągu przesyłowego, linii przesyłowej elektroenergetycznej albo rurociągu dalekosiężnego ropy naftowej lub produktów naftowych, a także gazociągu, linii elektroenergetycznej albo rurociągu ropy naftowej lub produktów naftowych dochodzących do granicy Rzeczypospolitej Polskiej.

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39 ust. 1).

Decyzja o pozwoleniu na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydana po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39, ust. 2).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39, ust. 3).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których niewymagane jest pozwolenie na budowę, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy Prawo Budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 29 ust. 7 stwierdza, że roboty budowlane, o których mowa w ust. 1–4, wykonywane:

1) przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków – wymagają decyzji o pozwoleniu na budowę,

2) na obszarze wpisanym do rejestru zabytków – wymagają dokonania zgłoszenia

– przy czym do wniosku o decyzję o pozwoleniu na budowę oraz zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 774 ze zm.).

Zgodnie z zapisami art. 7 tej ustawy wprowadzone zostaje pojęcie audytu krajobrazowego. Identyfikuje on krajobrazy występujące na całym obszarze województwa, określa ich cechy charakterystyczne oraz dokonuje oceny ich wartości (także pod kątem walorów zabytkowych i krajobrazu kulturowego).

Art. 8 ustawy wskazuje zmiany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2025 r. poz. 1338).

Określa ona, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m.in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4 ust. 1 pkt 16). Regulacje z tym związane zawarte są w art. 16 i 19b, które określają prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań, zarówno w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy. Artykuł precyzuje też, iż jednostka samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 647 ze zm.).

Zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 tej ustawy przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Dotyczy to także krajobrazu kulturowego.

Art. 101 ust. 2 lit. f określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu funkcji środowiskowych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, w tym między innymi zbioru dziedzictwa geologicznego, geomorfologicznego i archeologicznego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 884 ze zm.).

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2 ust. 2 pkt 5). Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6 ust. 1 pkt 3 park krajobrazowy. Zgodnie z art. 16 ust. 1 park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Zarówno utworzenie parku krajobrazowego, jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16 ust. 3 ust. 5).

Art. 83a ust. 1 wskazuje, że zezwolenie na usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków wydaje wojewódzki konserwator zabytków.

Zasady naliczania opłat za usunięcie drzew i krzewów przedstawiono w art. 84-87 ustawy i zgodnie z art. 84 ust. 8 decyzję w tych sprawach podejmuje właściwy organ do wydania zezwolenia (w tym także konserwator zabytków).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1077 ze zm.).

W świetle art. 6 pkt 5 jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 13 ust. 4 jasno określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 13 ust. 5 stwierdza, że sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Cenę nieruchomości lub jej części (wyznaczonej zgodnie z art. 67) wpisanej do rejestru zabytków obniża się na wniosek nabywcy o 50% (zgodnie z art. 68 ust. 3). Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę. Podobny zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego, jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków (art. 73 ust. 4) oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu (art. 84 ust. 4).

Zgodnie z art. 96 ust. 1. podziału nieruchomości dokonuje się na podstawie decyzji wójta, burmistrza albo prezydenta miasta zatwierdzającej podział, z uwzględnieniem ust. 1a, stwierdzającego, że odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję, o której mowa w ust. 1 wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 707).

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 6 ustawa zwalnia od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1173).

Według zapisów tej ustawy zarówno państwo (art. 1 ust. 2) jak i organy jednostek samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4) sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

Do powyższych ustaw należy dołączyć akty prawne, które w całej swojej treści odnoszą się do zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Są to:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 385),
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 2393),
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 164 ze zm.),
- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (t.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 2120).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 26 maja 2011 (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 56) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów;

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 81);
- Rozporządzenie MKiDN z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2025 r. poz. 418).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 poz. 1470);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 21 maja 2018 r. w sprawie wymagań, jakim powinna odpowiadać ochrona przechowywanego i przewożonego zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2018 poz. 1134),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 4 grudnia 2017 r. w sprawie ksiąg ewidencyjnych prowadzonych przez podmioty gospodarcze wyspecjalizowane w zakresie obrotu zabytkami na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2017 poz. 2249);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 lipca 2017 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości i rozliczania dotacji celowej na wyposażenie w zabezpieczenia techniczne pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 poz. 1384);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 poz. 928);

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015 poz. 1275);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 poz. 110);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 poz. 656);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 nr 212 poz. 2153);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 poz. 1546);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 nr 75 poz. 706);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 nr 71 poz. 650);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 nr 30 poz. 259).

3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ

Przywołana na wstępie ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadza w tej materii szereg fundamentalnych definicji i pojęć. W myśl ustawy zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące

dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z ustawą opiece podlegają – bez względu na stan zachowania – zabytki pogrupowane w trzech kategoriach:

Zabytki nieruchome będące w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2018 r. poz. 574)
- instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto, zgodnie z art. 6.2. ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

4. FORMY PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW

Ustawodawca wyróżnia następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu na którym znajduje się zabytek. Również wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi odpowiedni wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny.

Sprawy te reguluje ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pasteli, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość

jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,

9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,

10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,

11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,

12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,

13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1-12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro

- na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Na elitarną listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne. W roku 2022 w całym kraju było 105 miejsc i obiektów uznanych za pomnik historii.

Park kulturowy

Kolejną formą ochrony jest utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego lub decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzja o warunkach zabudowy, decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzja o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

Relacje pomiędzy ochroną zabytków a planami zagospodarowania przestrzennego są regulowane przez artykuły 18, 19 i 20 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przede wszystkim art. 18 wprowadza obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz w decyzjach o warunkach zabudowy.

W wymienionych decyzjach, koncepcjach, strategiach, analizach, planach i studiach, winno się w szczególności uwzględnić krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określić rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków i zapewnić im ochronę przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu oraz ustalić przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami. w przypadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych, ochrona ich musi być bezwarunkowo uwzględniona w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i pozostałych decyzjach.

5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM I WYKONANAMI NA POZIOMIE KRAJOWYM:

KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2023-2026

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 1 grudnia 2023 roku. Dokument ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem głównym programu jest zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii. Będzie on realizowany poprzez cele strategiczne programu oraz zawarte w nich działania takie jak:

Cel: Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cel: Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Cel: Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Cel: Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Cel: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU DO ROKU 2030

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Dokument określa zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat.

Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju realizuje cele rozwoju kraju

w odniesieniu do całości przestrzeni polskiej. Biorąc pod uwagę nowy paradygmat polityki rozwoju cel strategiczny (ponadczasowy) polityki przestrzennego zagospodarowania kraju można określić następująco: Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Tak sformułowany cel – przy doborze odpowiednich celów cząstkowych oraz instrumentów wdrożeniowych – realizowany jest przez wszystkie podmioty publiczne wykonujące zadania rozwojowe w zakresie swoich kompetencji na różnych poziomach zarządzania, w różnych obszarach tematycznych i w odniesieniu do różnych terytoriów. Drogą do zapewnienia realizacji celu strategicznego polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest koncentracja działań podmiotów publicznych w wybranych obszarach tematycznych i na wyodrębnionych terytoriach. W odniesieniu do diagnozy sytuacji, uwarunkowań oraz trendów rozwojowych sformułowano sześć wzajemnie powiązanych celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w horyzoncie roku 2030:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;
- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;
- Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;
- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;
- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur

przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;

- Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Koncepcja wskazuje, iż wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy. Podstawowymi formami ochrony krajobrazów powinny zostać formy dotychczas stosowane: parki krajobrazowe, pomniki historii, parki kulturowe oraz – dla obiektów rangi międzynarodowej – wpis na listę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego UNESCO.

Stwierdzono, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynęła na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbłość o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych sprzyjają rozwojowi turystyki i wspomagają proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno- przyrodniczych w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004 - 2013 ORAZ UZUPEŁNIENIE STRATEGII NA LATA 2004 - 2020

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

➤ **Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe**

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

- Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków
- Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne
- Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

➤ **Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego**

- Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego
- Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera ważny z punktu widzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

Priorytet I tego Programu dotyczy rewaloryzacji zabytków nieruchomości i ruchomych. Celami tego priorytetu są:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także

- liczby stanowisk archeologicznych),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
  - zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
  - poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
  - zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

5.2 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZKIM

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO NA LATA 2025 – 2028

Wojewódzki program opieki nad zabytkami określa cel, priorytety i typy działań związanych z opieką nad zabytkami w województwie pomorskim. Program został przyjęty uchwałą nr 180/XVI/25 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia: 30.06.2025 w sprawie przyjęcia Wojewódzkiego Programu Opieki Nad Zabytkami w Województwie Pomorskim na lata 2025-2028. Dokument stanowi kontynuację poprzednich perspektyw programowych, a jego głównym założeniem jest stworzenie odpowiednich warunków dla kreowania i realizowania zadań z zakresu ochrony zabytków na terenie województwa pomorskiego oraz wykorzystanie dziedzictwa kulturowego, jako czynnika wpływającego na realizację planów rozwojowych regionu w zakresie jakości życia mieszkańców oraz wzrostu konkurencyjności gospodarki.

W treści Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami wyznaczono następujące priorytety i działania:

Cel główny: Wzmocnienie poziomu ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym województwa pomorskiego, służące zachowaniu zabytków, budowaniu tożsamości regionalnej

Priorytet 1: ZACHOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO REGIONU

Kierunek 1.1. Ochrona dziedzictwa kulturowego służąca budowaniu tożsamości regionalnej Działania:

1. Działania na rzecz ochrony prawnej zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych
2. Uwzględnianie zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zapewniających ochronę zabytków oraz wartościowych elementów krajobrazu kulturowego, a także dobrą kontynuację krajobrazową struktur osadniczych, w tym zapobieganie niekorzystnym zjawiskom suburbanizacji.
3. Działania na rzecz ochrony wyróżniających się krajobrazowo obszarów z charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej zabytkami.
4. Działania wspierające konserwację, renowację i rewaloryzację:
  - zabytków nieruchomych, w tym w szczególności: obiektów charakterystycznych dla regionu –elementów dziedzictwa morskiego i rzecznoego, a także obiektów architektury drewnianej, szkieletowej oraz modernistycznej,
  - zabytków ruchomych (w tym zbiorów muzealnych i archiwaliów),
  - zabytków archeologicznych.
5. Działania dokumentacyjne na rzecz ochrony zabytków.

Kierunek 1.2. Opieka nad zabytkami w zasobach Samorządu Województwa Pomorskiego. Działania:

1. Działania służące poprawie stanu zachowania zabytków, w tym konserwacja, renowacja i rewaloryzacja.
2. Sporządzanie projektów oraz opracowań badawczych i dokumentacyjnych zabytków obejmujących:

- inwentaryzacje architektoniczno-konserwatorskie,
  - ekspertyzy techniczne i konserwatorskie,
  - badania konserwatorskie, architektoniczne i archeologiczne,
  - programy prac konserwatorskich i restauratorskich.
3. Zabezpieczanie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż specjalistycznych instalacji i zabezpieczeń).
  4. Opracowanie bazy danych o zabytkach w zasobach SWP.

Priorytet 2: UPOWSZECHNIANIE I POPULARYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO REGIONU

Kierunek 2.1. Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym. Działania:

1. Promocja dziedzictwa kulturowego, w szczególności obejmująca charakterystyczne zabytki regionu: dziedzictwa morskiego i rzeczno-terenowego, a także obiektów architektury drewnianej i szkieletowej oraz modernistycznej,
2. Wspieranie działań edukacyjnych i promocyjnych oraz popularyzujących wiedzę o dziedzictwie kulturowym województwa pomorskiego – np. takie jak:
  - konferencje, warsztaty, konkursy,
  - publikacje książkowe i foldery.
3. Popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, a także zagospodarowania obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo.
4. Digitalizacja i udostępnianie zasobów o dziedzictwie kulturowym regionu.

Kierunek 2.2. Wspieranie działań na rzecz zachowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Działania:

1. Wspieranie działań na rzecz rozpoznania, identyfikacji i dokumentacji przejawów niematerialnego dziedzictwa kulturowego (w tym: praktyk, wyobrażeń,

przekazów, wiedzy i umiejętności - oraz związanych z nimi instrumentów, przedmiotów, artefaktów, które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego),

2. Wspieranie organizacji w działaniach służących podtrzymywaniu przejawów niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
3. Wspieranie działań edukacyjnych i promocyjnych, popularyzujących wiedzę o niematerialnym dziedzictwie kulturowym.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w swojej treści uwzględnia zapisy Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami, a działania programowe na okres obowiązywania niniejszego dokumentu są zgodne z celami zawartymi w programie wojewódzkim.

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO DO ROKU 2030

Projekt Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030 został przyjęty na podstawie Uchwały nr 914/190/20 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 15 października 2020 roku. Strategia wojewódzka stwierdza, że region posiada duży potencjał do rozwoju usług czasu wolnego, w tym związanych z turystyką oraz ofertą sportową i kulturalną. Jego wykorzystanie wiąże się jednak z zapewnieniem różnorodnej oraz kompleksowej oferty, przyciągającej zarówno osoby spoza regionu, jak i mieszkańców. Realizacja strategii przebiegać będzie wg wyznaczonych celów strategicznych oraz zawartych w nich celach operacyjnych.

Z punktu widzenia niniejszego programu największe znaczenie ma cel operacyjny nr 3.3. „Turystyka i oferta czasu wolnego”, wskazując przy tym, że wysoka atrakcyjność turystyczna, unikatowe walory przyrodnicze i kulturowe, widoczna zmiana oczekiwań odwiedzających województwo - związana ze skutkami pandemii COVID-19 - oraz coraz większa świadomość zdrowotna i starzenie się społeczeństwa, składają się na główne przesłanki rozwoju oferty turystyki aktywnej (w szczególności rowerowej, wodnej, jeździeckiej), krajoznawczej, wypoczynkowej, prozdrowotnej, karawaningowej, kulinarnej, agroturystyki czy ekoturystyki, a także rekreacji.

Kluczowe znaczenie będzie miał również rozwój wysokiej jakości oferty turystycznej oraz czasu wolnego pozwalającej na wydłużenie sezonu turystycznego, np. poprzez rozwój turystyki uzdrowiskowej czy biznesowej.

Coraz większa presja turystyczna na środowisko naturalne oraz negatywne zjawisko „overtourismu”, skutkują potrzebą uwzględnienia w planowanych działaniach zasad racjonalnego gospodarowania przestrzenią oraz korzystnego oddziaływania na klimat i środowisko. Wciąż dostrzegalne deficyty w budowaniu sieciowych produktów turystycznych oraz niewystarczająca współpraca wszystkich interesariuszy, w tym jednostek samorządu terytorialnego i podmiotów branży turystycznej przy tworzeniu wspólnej oferty powodują konieczność wypracowania i wdrożenia nowoczesnych systemów współdziałania przy kształtowaniu oferty turystyki i czasu wolnego.

W ramach celu strategicznego pn. „Otwarta wspólnota regionalna” przewidziano do realizacji cel operacyjny nr 2.3 „Kapitał społeczny”. Wskazano przy tym, że kluczowym elementem procesu wzmacniania kapitału społecznego regionu jest jego potencjał kulturowy – budujący poczucie lokalnej, regionalnej, narodowej i europejskiej tożsamości. Widoczne są jednakże deficyty w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego. Ponadto, pomimo znacznej pozytywnej zmiany w ostatnich latach, instytucje kultury nadal w zbyt małym stopniu włączają się w działania na rzecz społeczności lokalnych. W szczególności w ramach partnerstw, np. z instytucjami edukacyjnymi czy pomocy społecznej. W związku z powyższym, niezbędne są działania służące podnoszeniu kompetencji kadr kultury w zakresie animacji społecznej na poziomie lokalnym.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego określa podstawowe zasady polityki przestrzennej województwa. Preferowanym kierunkiem rozwoju struktury przestrzennej województwa jest **POLITYKA RÓWNOWAŻENIA ROZWOJU**, przejawiająca się kształtowaniem ośrodków, pasm i stref aktywności, warunkujących rozwój przedsiębiorczości i innowacji w miejscach, które są i będą wybierane przez mechanizmy gospodarki rynkowej oraz aktywne inicjowanie i

wspomaganie przedsięwzięć samorządów lokalnych i podmiotów publicznych, przy jednoczesnym zachowaniu cech, zasobów i walorów środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu warunkujących wysoką jakość życia i zdrowie mieszkańców.

Zgodnie z Planem w ramach systemu ochrony środowiska kulturowego ustanowiono następujące zadania polityki przestrzennej, polegające na:

1. Zachowaniu i eksponowaniu przestrzennych świadectw tradycji morskich kraju i województwa, najwartościowszych zespołów i obiektów środowiska kulturowego, wzmacniających wizerunek regionu jako integralnego elementu środowiska kulturowego Europy Bałtyckiej.
2. Zachowaniu różnorodności kulturowej województwa oraz zapewnieniu dostępności zasobów i walorów dziedzictwa kulturowego jako atutu w rozwoju zrównoważonym i konkurencyjności przestrzeni województwa.

Zadania te powinny być realizowane poprzez:

- a) Ochronę różnorodności dziedzictwa kulturowego wykształconego w wyniku wielu procesów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej.
- b) Ochronę zachowanych zespołów obiektów zabytkowych o wyrazistej tożsamości – nawet jeśli poszczególne obiekty nie posiadają wybitnej wartości historycznej lub artystycznej.
- c) Wprowadzanie funkcji umożliwiających efektywne i racjonalne gospodarowanie obiektem zabytkowym.
- d) Unikanie przekształceń przestrzennych mogących zagrażać zasobom dziedzictwa kulturowego, np.: dysharmonijne lub szkodliwe sąsiedztwo.
- e) Stwarzanie przestrzennych warunków dla kontynuacji funkcji tożsamy dla tradycji miejsca.
- f) Eksponowanie w strukturze przestrzennej, w panoramach i sylwetach miejscowości elementów najcenniejszych i udostępnianie miejsc o wysokich walorach kulturowych.

g) Komponowanie nowych struktur z uwzględnieniem historycznej zabudowy – uzupełnianie istniejących struktur o nowe elementy tworzące harmonijną całość.

h) W gminnych dokumentach planistycznych należy:

- zidentyfikować istniejące i potencjalne konflikty funkcjonalno-przestrzenne związane z ochroną walorów kulturowych;
- zidentyfikować elementy charakterystyczne krajobrazu kulturowego oraz określić zasady ich ochrony (np.: wskazanie wytycznych dotyczących zgodnych z tożsamością miejscowości zasad: posadowienia obiektów na działce, formy obiektu, detalu architektonicznego);
- określić elementy charakterystyczne w przypadku dóbr kultury współczesnej, które winny zostać zachowane

Jako kierunki zagospodarowania przestrzennego wskazano między innymi:

1) Ochronę i odnowę charakterystycznych zasobów dziedzictwa kulturowego regionu, m.in.: układów urbanistycznych i ruralistycznych, zabytków wsi pomorskiej, dziedzictwa morskiego i rzecznoego, dziedzictwa budownictwa ceglanego (przede wszystkim najstarsze kościoły i założenia klasztorne, zamki krzyżackie) i drewnianego (przede wszystkim dziedzictwo kulturowe Ziemi Słupskiej, Żuław, Powiśla, Kaszub i Kociewia), obiektów dziedzictwa obronnoego i techniki (w tym systemów hydrotechnicznych), kultury materialnej portów morskich i rzecznych oraz wsi rybackich, materialnych relikwów dziedzictwa solidarnościowego, zespołów rezydencjalnych, zespołów zieleni urządzonej, wybitnych dóbr kultury współczesnej.

2) Uwzględnianie w dokumentach strategicznych i planistycznych stref koncentracji elementów dziedzictwa kulturowego wymagających szczególnej ochrony wartości kulturowych i krajobrazowych.

W rozdziale poświęconym systemowi ochrony walorów krajobrazu omówione zostały następujące zasady zagospodarowania przestrzennego:

a) W strefach krajobrazu harmonijnego (ziemia puckska, bytowska, kartuska, słowińska, dolina dolnej Wisły, Żuławy Wiślane, Równina Charzykowska oraz

- parki krajobrazowe, parki narodowe) zachowanie i uczytelnianie istniejących wartości estetyczno-widokowych związanych z rzeźbą terenu oraz jego naturalnym i kulturowym pokryciem.
- b) W sferze krajobrazu dysharmonijnego i zdegradowanego (aglomeracja Trójmiasta, obszary podmiejskie ośrodków regionalnych, główne ciągi komunikacyjne) – przywraca nierównowagi przyrodniczej, zwiększanie bioróżnorodności, porządkowanie i odtwarzanie zasobów kulturowych, usuwanie lub maskowanie zielenią elementów obniżających walory estetyczno-widokowe.
  - c) Ograniczanie zainwestowania na terenach leśno-rolnych (szczególnie o wysokich wartościach kulturowych i estetycznych) przez wyznaczenie w dokumentach planistycznych gmin obszarów wyłączonych spod zabudowy i jej ograniczanie oraz wskazywanie linii zabudowy oddzielającej obszar zabudowany od obszarów rolnych lub zagrodowej zabudowy rozproszonej.
  - d) Eliminacja i przeciwdziałanie powstawaniu zabudowy o cechach dysharmonijnych strefach wglądów na tereny o wysokich walorach krajobrazowych.
  - e) Ekspozowanie i odtwarzanie dominant architektonicznych (np. baszty, wieże zamków, kościołów czy ratuszy).
  - f) Preferowanie i kontynuacja dobrej praktyki w zagospodarowaniu przestrzeni (układów ruralistycznych, niw siedliskowych etc.) i sposobie użytkowania obszarów o wyraźnych walorach przyrodniczo-kulturowych i krajobrazowych.
  - g) Ochrona przestrzeni o specyficznych i unikatowych walorach krajobrazowych.
  - h) Ograniczanie wprowadzania obcych krajobrazowo elementów i form zagospodarowania antropogenicznego oraz dewastowania elementów przyrodniczych i architektonicznych krajobrazu – ochrona tożsamości wszystkich typów krajobrazu.
  - i) Kształtowanie i podnoszenie walorów krajobrazowych oraz ich lepsze udostępnienie, jako elementu jakości życia i atrakcyjności turystycznej województwa.

- j) Opracowywanie studiów krajobrazowych przy realizacji inwestycji wielkopowierzchniowych, wysokościowych lub liniowych w dominujący sposób oddziaływujących na przestrzeń.
- k) Zachowanie charakterystycznych cech naturalnych krajobrazów nadmorskich i naturalnych procesów ich kształtowania, ekspozycji widokowej.

5.4 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY CHOCZEWO

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Choczewo zatwierdzone uchwałą Rady Gminy w Choczewie nr VI-58/2003 z dnia 9 czerwca 2003 r., jest podstawą bieżących działań władz samorządowych oraz planów rozwojowych gminy.

W swojej treści studium określa warunki brzegowe kształtowania środowiska wynikające z zadania ochrony wartości kulturowych

Dla poszczególnych działań warunkujących ochronę wartości kulturowych i krajobrazowych opisanych powyżej przewidziano następujące sposoby ich realizacji:

I. Układy przestrzenne do bezwzględnego zachowania (planu i struktury):

nakazy:

- zachowanie układu komunikacyjnego i historycznego planu wsi;
- zachowanie struktury historycznego podziału własności siedlisk;
- zachowanie czytelności granic historycznej zwartej zabudowy wiejskiej
- zachowanie czytelności zasad kształtowania zespołów tworzących strukturę zabudowy (zagrody i inne) z wszystkimi jej komponentami (w tym: zabudowania, podwórza i ich zagospodarowanie, zieleń towarzysząca itp.)

- wykonanie studiów architektoniczno-historycznych i krajobrazowych i analizy ekspozycji przy konstruowaniu planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości;
- konserwacja istniejącej historycznej struktury zabytkowej;
- kontynuacja występujących historycznie tradycji budowlanych w nowej zabudowie;

zakazy:

- stosowania zabudowy o gabarytach dominujących w stosunku do zabudowy historycznej;

postulaty:

- usunięcie lub rekompozycja występujących elementów dysharmonijnych zabudowy;
- opracowanie dla wsi Choczewo, Sasino, Zwartowo, Zwartówko, Kierzkowo, Lubiatowo, Kopalino zestawu przykładów form architektonicznych (skala, kształt bryły, detal architektoniczny, materiał, kolorystyka) oraz sposobów zagospodarowania przestrzennego w skali działki siedliskowej (rozplanowanie, ogrodzenia, rodzaj zieleni towarzyszącej) opartej na miejscowej tradycji kultury osadniczej; sformułowanie szczegółowych zasad kształtowania nowej zabudowy dla miejscowości Choczewo.

II. Elementy struktury przestrzennej - zespoły i poszczególne obiekty - do bezwzględneho zachowania z uwagi na ich wartość historyczną, kompozycyjną i środowiskowo-kulturową:

nakazy:

- obowiązująca zgodnie z prawem ścisła ochrona konserwatorska obiektów wpisanych do rejestru zabytków
- uzupełnienie wpisu do rejestru zabytków obiektów postulowanych do wpisania;

zakazy:

- dokonywania jakichkolwiek przekształceń formy i kolorystyki obiektów oraz ich bezpośredniego sąsiedztwa bez zgody PWKZ w Gdańsku

postulaty:

- promocja obiektów w celu zagospodarowania i utrzymania zgodnego z ich wartością.

III. Układy przestrzenne do zachowania (planu i struktury) z uwagi na ich wartość kompozycyjną i środowiskowo-kulturową:

nakazy:

- zachowanie układu komunikacyjnego i historycznego planu wsi z możliwością adaptacji do wymogów współczesności (np. lokalizowanie powiązań komunikacyjnych nowych terenów przyległych do zabudowy wsi poza jej chronionym układem urbanistycznym – zakaz stosowania przebieg struktury zabudowy wsi dla realizacji dróg dojazdowych, dopuszczenie jedynie wąskich przejść pieszych dla umożliwienia dojścia do centrum wsi i odpowiedniego uzbrojenia terenów);
- zachowanie istniejącej struktury zabudowy historycznej i jej adaptacja oraz modernizacja;

zakazy:

- stosowania zabudowy o nadmiernych gabarytach i zabudowy obniżającej estetykę otoczenia

postulaty:

- usunięcie lub rekompozycja występujących elementów dysharmonijnych zabudowy;
- stosowania form architektonicznych kontynuujących tradycje budownictwa tradycyjnego regionu.

IV. Elementy struktury przestrzennej – zespoły i poszczególne obiekty - do zachowania i adaptacji:

nakazy:

- kontynuowania tradycji miejsca poprzez zachowanie tradycyjnych zasad kształtowania przestrzeni – układów przestrzennych (zagród, zespołów zabudowy), architektury i jej otoczenia przyrodniczego;

postulaty:

- zalecenie korzystania przy planowaniu nowych inwestycji z zestawu przykładów form architektonicznych (skala, kształt bryły, detal architektoniczny, materiał, kolorystyka) oraz sposobów zagospodarowania przestrzennego w skali działki siedliskowej (rozplanowanie, ogrodzenia, rodzaj zieleni towarzyszącej) opartej na miejscowej tradycji kultury osadniczej;

V. Elementy przyrodnicze (aleje, parki) do zachowania z uwagi na ich wartość kompozycyjną i środowiskowo-kulturową:

nakazy:

- dla obsadzeń alejowych – ścisła ochrona i zabezpieczenie (poprawienie stanu zdrowotnego);
- dla parków – ścisła ochrona, sporządzenie planu rekompozycji założenia i jego realizacja, prowadzenie systematycznych zabiegów pielęgnacyjnych drzewostanu
- dla cmentarzy – uczytelnienie i uporządkowanie terenu, zabezpieczenie (poprawienie stanu zdrowotnego) drzewostanu, ogrodzenie i oznakowanie jako nekropolia

zakazy:

- dla obsadzeń alejowych dróg publicznych – likwidacji drzew przy modernizacji dróg;

VI. Niezbędny zasięg kształtowania otoczenia krajobrazowego chronionych zespołów przestrzennych:

zakazy:

- wszelkich przekształceń bez opracowania poprzedzających studiów krajobrazowych i analizy ekspozycji;
- wtórnej parcelacji terenu oraz zmian w kwalifikacji gruntów bez opracowania planu zagospodarowania terenu;

nakazy:

- usunięcie (lub restylizacja i rekompozycja) elementów dysharmonijnych zagospodarowania w obszarze ochrony ekspozycji;
- opracowania planu zagospodarowania przestrzennego zawierającego poprzedzające studia krajobrazowe i analizy ekspozycji

postulaty:

- wprowadzenie ograniczenia dopuszczalności zabudowy na przedpolach ekspozycyjnych zwartej zabudowy wiejskiej do zabudowy stanowiącej kontynuację naturalnych kierunków rozwoju chronionego układu przestrzennego;
- wprowadzenie zakazu zabudowy na przedpolu ekspozycyjnym zespołów i obiektów zabytkowych objętych ścisłą ochroną
- rekultywacja i restylizacja struktury obszarów wpływających niekorzystnie na sąsiedztwo wartościowych obiektów lub ich widoków.

W granicach zmiany nr 1 Studium w rejonie Zwartowa i Borkowa w granicach zasięgu strefy ochrony ekspozycji krajobrazu przyrodniczo-kulturowego – do ścisłej ochrony istniejącej harmonii krajobrazowej, oznaczonego na rysunku zmiany Studium, wprowadza się wymóg zachowania naturalnego ukształtowania terenu i zieleni wysokiej, zakaz lokalizacji obiektów i urządzeń infrastruktury techniczne o wysokości powyżej 10 m.

W granicach zmiany Studium nr 1 w rejonie Zwartowa i Borkowa, istniejąca zieleń na granicy terenów zabudowanych założenia dworsko- parkowego w Borkówku i wsi Zwartowo z terenami lokalizacji inwestycji z zakresu OZE – do zachowania.

W granicach zmiany Studium nr 2 dla nieczynnych cmentarzy ewangelickich (m.in. Lublewo, Przebendowo, Żelazno) zakres i rodzaj wszelkich prac naruszających

przestrzeń obiektu sepulkralnego oraz strukturę gruntu ustala wojewódzki konserwator zabytków w trybie przepisów odrębnych. Dla nieczynnych cmentarzy wprowadza się zakaz likwidacji przestrzeni sepulkralnej, rozbiórki obiektów architektonicznych, przemieszczania elementów sepulkralnych.

Na obszarze zmiany Studium nr 2 do ochrony istniejącej harmonii krajobrazowej, wprowadza się wymóg zachowania naturalnego ukształtowania terenu i zieleni wysokiej oraz zakaz lokalizacji obiektów i naziemnych urządzeń infrastruktury technicznej w przestrzeni nieczynnych cmentarzy ewangelickich (Lublewo, Przebendowo, Żelazno).

Postulaty archeologicznej ochrony konserwatorskiej

Obszar gminy Choczewo posiada wyróżniające się obiekty archeologiczne. Obiekty archeologiczne objęte ochroną i wpisane do rejestru zabytków wymieniono w tabelach w treści studium. Szczególnie ważne w krajobrazie kulturowym gminy są kurhany i cmentarzyska kurhanowe. Do najcenniejszych obszarów należy:

- rejon Kopalina – Jackowa. Występują na tym terenie skupiska kurhanów „otoczone” zabudową letniskową. Kurhany wraz z pobliskimi osadami tworzą najdalej wysunięty na północ pradziejowy zespół osadniczy datowany na epokę brązu. Zachowane kurhany stanowią trwały element krajobrazu kulturowego. Właściwie oznakowane mogą one stanowić atrakcję turystyczną. Rejon ten winien mieć opracowany szczegółowy plan zagospodarowania przestrzennego uwzględniający ochronę obiektów archeologicznych i elementów zabytkowej architektury (zachowane kamienne groble w okolicy Jackowa),
- rejon Lublewa i Szklanej Huty. Występujące kurhany i cmentarzyska wymagają oznakowania i uczytelnienia w terenie (np. tablice informacyjne).

MIEJSCOWE PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Na terenie gminy Choczewo obowiązuje obecnie szereg miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Wykaz planów dostępny jest na stronie: <https://choczewo.e-mapa.net/wykazplanow/> Ze względu na fakt, iż jest ich kilkaset oraz ograniczoną objętość programu opieki nad zabytkami w celu zapoznania się z wykazem należy odwiedzić powyższą witrynę internetową.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego zostały opracowane dla obszarów należących do gminy Choczewo, przeważnie dla poszczególnych miejscowości lub dla ich części. Zapisy planów uwzględniają ogólne zasady ochrony konserwatorskiej, wprowadzając na terenach chronionych prawem obowiązek uzgadniania wszelkiej działalności inwestycyjnej oraz wszelkich działań mających wpływ na zachowanie zabytkowej przestrzeni z właściwym konserwatorem zabytków.

6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY CHOCZEWO

6.1 CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA GMINY CHOCZEWO

Gmina Choczewo położona jest w północno-zachodniej części województwa pomorskiego, w północnej części powiatu wejherowskiego z bezpośrednim dostępem do morza; 17 km linii brzegowej z plażami w Lubiatowie, Sasinie-Stilo i Słajszewie. Sąsiaduje z gminami: Łeba, Nowa Wieś Lęborska, Łęczyce, Gniewino i Krokowa. Wyróżnikiem geograficznym gminy są nadmorskie wydmy, znaczące obszary lasów i zasobne w ryby jeziora: Choczewskie i Kopalińskie. Na zalesionej wydmie, ok. 1000 m od linii brzegowej usytuowana jest jedna z najpiękniejszych na Kaszubach latarni morskich Stilo. Tereny wokół zostały zalesione na obszarze przeszło 300 ha sprowadzoną pod koniec XIX w. kosodrzewiną. Wydmy w okolicy Stilo leżą na terenie Rezerwatu przyrody Mierzeja Sarbska (utworzony w 1976 r., pow. 546,63 ha), obejmującego nadmorskie ruchome wydmy paraboliczne (o wysokości do 24 m n.p.m.), bór bażynowy, dobrze zachowane płaty brzeziny i borów bagiennych oraz olsów, a także unikatowe stanowiska roślin podlegających ochronie, tj. długosz królewski, fiołek torfowy, rosziczka długolistna, rosziczka pośrednia, turzycza bagienna, wątlak błotny, wełnianeczka darniowa i woskownica europejska. Przy drodze z Sasina do Stilo znajduje się Rezerwat przyrody Choczewskie Cisy (utworzony w 1962 r., pow. 9,19 ha) z naturalnym stanowiskiem odnawiającego się cisa w wielogatunkowym lesie mieszanym. Rezerwat przyrody Borkowskie Wąwozy (utworzony w 2005 r., pow. 40,64 ha) obejmuje leśne zbocze będącą częścią doliny Chelstu; ochronie podlegają nisze źródłowe ze specyficzną roślinnością źródłiskową i zbiorowisko kwaśnej buczyny

niżowej ze starym, ok. 100-letnim drzewostanem oraz stanowiska roślin chronionych, tj. widłak wroniec, stoplamek Fuscha, tojeść gajowa, manna gajowa, podrzeń żebrowiec.

W skład gminy wchodzi 14 sołectw: Borkowo Lęborskie, Choczewko, Choczewo, Ciekocino, Gościęcino, Jackowo, Kierzkowo, Kopalino, Łętowo, Sasino, Słajkowo, Słajszewo, Starbienio, Zwartówko. Teren gminy zamieszkuje 5 294 mieszkańców, z tego 73 osoby zameldowane na pobyt czasowy.

Powierzchnia gminy wynosi 183,23 km². Dominującą formą zagospodarowania terenu są użytki rolne (49,0% powierzchni gminy), lasy i grunty leśne (42,0%).

Gmina Choczewo leży poza międzyregionalnym ciągiem komunikacyjnym; do drogi krajowej S6 Szczecin-Gdańsk odległość wynosi 23 km (Choczewo-Godętowo). Linia kolejowa Szczecin-Gdańsk dla mieszkańców gminy Choczewo jest dostępna ze stacji w Lęborku i Wejherowie. Odległości drogowe z Choczewa: do Wejherowa 31 km, do Lęborka 27 km, do Gdyni 54 km, do Słupska 72 km.

6.2 RYS HISTORYCZNY GMINY CHOCZEWO

Na terenach dzisiejszej Gminy Choczewo pierwsze ludy koczownicze pojawiły się u schyłku epoki paleolitycznej, ale udokumentowane ślady działalności człowieka tj. narzędzia z rogu renifera, krzemienne groty i skrobacze, pochówki oraz najstarsze ślady stałego osadnictwa naukowcy datują na okres neolitu. Znaleźiska archeologiczne na terenie Gminy Choczewo potwierdzają lokalne skupisko osadnicze, w ramach tzw. kultury łużyckiej autonomiczne w stosunku do dość oddalonych ośrodków tzw. kultury oksywskiej i wielbarskiej.

Z okresu tzw. wpływów rzymskich nieliczne znaleziska potwierdzają udział miejscowych plemion w wymianie handlowej o zasięgu lokalnym. We wczesnym średniowieczu ośrodkami grodowymi dominującymi w regionie było grodzisko w Żarnowcu, Białogardzie i Będargowie, natomiast w Ciekocinie i Kopalinie zachowały się relikty osad otwartych związanych z systemem grodziskowym, być może w relacjach do nieodległego Luzina i Góry.

Na arenę historii wsie gminy Choczewo wkraczają w pocz. XIII wieku, kiedy książęta gdańscy utworzyli kasztelanie. Kasztelania pucka obejmująca obszar na

północny-zachód od Gdańska, aż do Białogardy w początkowym okresie pokrywała się z najstarszym zarysem parafii puckiej, założonej być może już w pierwszym okresie chrystianizacji Pomorza. Uposażenia dla fundowanych wówczas klasztorów norbertanek i cystersów nie sięgnęły terenów dzisiejszej gminy Choczewo, co pozwala na wnioskowanie o przynależności tych ziem bezpośrednio do dóbr książęcych. Tylko Osieki w 1402 roku należące do biskupa włocławskiego, mogły być nadaniem kościelnym już z początku 2.tysiąclecia n.e. To ta parafia jest najstarszą w regionie; w 1284 roku posługę tutaj pełnił pleban Jacobus. W pocz. XV stulecia kościół był także w Zwartowie. Kolejne parafie katolickie powstały w gminie Choczewo dopiero po II wojnie światowej. Pomorze Gdańskie stanowiło ważny teren dla polityki Przemysła II i Władysława Łokietka jednoczenia ziem piastowskich, ale wojna z Brandenburgią i alians z Państwem Krzyżackim w poważnym stopniu wpłynęły na późniejszą historię gminy Choczewo, która po 1309 roku znalazła się w komturstwie gdańskim w wójtostwie lęborskim. 26 maja 1384 roku wielki mistrz Henryk von Dusmer Arffenberg wystawił dokument nadania dworu w Choczewie i Strzeszewie pomorskiemu rycerzowi Jaško (Jeschke). Zakon nie zlikwidował istniejącego tu rycerskiego prawa ziemskiego zw. polskim, natomiast wprowadził oczynszowanie wsi rycerskich tj.: Biebrowo, Kierzkowo, Lublewo, Lublewko, Jackowo, Starbienio, Sasino, Przebendowo, Borkówko, Zwartowo i Zwartówko (konsekwencją średniowiecznych zależności feudalnych jest w gminie Choczewo 21 zespołów dworsko-parkowych). Własnością zakonu było Żelazno i Słajkowo. W 1397 roku Krzyżacy lokowali wieś Kurowo, której sołtysem został Stefan Leslawicz. Wyrazili również zgodę na założenie młyna i karczmy w Ciekocinie.

W okresie polsko-krzyżackiej wojny trzynastoletniej, w zamian za poparcie przeciw Zakonowi, król Kazimierz Jagiellończyk zastawił w 1455 roku okręg lęborski i bytowski księciu słupeckiemu Erykowi II, a następnie szwedzkiemu królowi Karolowi Knutssonowi. Klęska Krzyżaków pod Świecinem k/Pucka odwróciła bieg wojny. Na mocy pokoju toruńskiego w 1466 roku Pomorze Gdańskie znalazło się w granicach Prus Królewskich Rzeczypospolitej. Większą część Prus Królewskich zajmowało województwo pomorskie podzielone na 8 starostw. Obecne tereny gminy Choczewo położone w obrębie starostwa lęborskiego, stały się lennem księstwa słupeckiego, które po wygaśnięciu piastowskiej dynastii w czasach potopu szwedzkiego utraciło więź polityczną z Koroną Rzeczypospolitej. Zależność od luterańskich książąt słupeckich wpłynęła na ugruntowanie się protestantyzmu w rozległej parafii w Osiekach i kościele

rodowym w Zwartowie. Miejscowi nieliczni katolicy korzystali z posługi proboszcza lęborskiego.

Najznamienitszy pomorski ród Wejherów na przełomie XVI/XVII wieku mający znaczne dobra w gminie Choczewo zaznaczył swoją pozycję na dworze królewskim pełniąc funkcje wojskowe, poselskie, senatorskie i dyplomatyczne, a na arenie politycznej Prus Królewskich znaczną rolę polityczną odgrywały miejscowe rody Krokowskich, Jackowskich, Łętowskich, Przebendowskich. Przykładem zmian własnościowych może być Choczewo. W XIV wieku wieś rycerska, potem Mateusza Korzowskiego, w roku 1558 nabył ją Michał Jackowski. W poł. XVIII stulecia majątek (z Choczewkiem i Słajkowem) należał do szwedzkiej rodziny Fölkersamb. Jan Ludwik Fölkersamb sprzedał majątek podkomorzemu Filipowi Jerzemu Wejherowi. W roku 1774 dwór kupił podpułkownik Prus Królewskich Jerzy Fryderyk Dziecielski; którego potomkowie władali majątkiem do 1945 roku.

Sytuacja zmieniła się w okresie zaborów. Germanizacja Pomorza należała do priorytetów państwa pruskiego i w 2 poł. XIX wieku przybrała na sile eliminując język polski z życia publicznego. W ewangelickich kościołach w Osiekach, Zwartowie i Ciekocinie nabożeństwa odbywały się na zmianę w języku niemieckim i w języku polskim. Znane są nazwiska pastorów w Osiekach: od 1636 Georg Adam Hankocius (rodowity Węgier), po 1690 Heineccius, po 1730 Böh, po 1769 Schmidt, po 1783 Rotzoll z okolic Chojnic, po 1822 Häfner z Poczdamu (nie mówił po polsku), po 1832 Zutner, po 1853 Kuhle, po 1887 Emil Sydow, w latach 1930–45 Franz Trautmann. W Ciekocinie pastorem był Hirt, w Zwartowie Roi. Mimo że pastor Sydow posługiwał się językiem polskim, od 1860 roku w kościele w Osiekach zaprzestano głoszenia kazań po polsku. Nieco wcześniej stało się tak w pozostałych zborach.

Narzędziem germanizacji były przede wszystkim szkoły. W latach 1782-85 rząd pruski powołał placówki w Choczewie, Jackowie, Osiekach, Przebendowie, Sasinie, Zwartowie i Ciekocinie. Na początku XX wieku powstały kolejne, we wsiach: Biebrowo, Kierzkowo, Kurowo, Łętowo, Lublewko i Żelazno.

Natomiast administracja pruska wniosła niewątpliwe zasługi w rozwój ekonomiczny regionu. W 1836 roku w powiecie lęborskim właściciele majątków zawiązali z przewodniczącym von Weiherem z Leśnic Związek Rolników. Z dzisiejszej gminy Choczewo należeli do niego von Bülow z Osiek, Fließbach z Kurowa i hrabia

Münster ze Zwartowa. W roku 1896 przewodniczącym został von Diezelsky z Choczewa, a po nim Fließbach z Choczewka. Członkowie wprowadzali w swoich majątkach nowe odmiany zbóż i kartofli, nowe metody nawożenia. Od 1840 roku związek wydawał własną gazetę. W 1853 roku Pomorze otrzymało państwową dotację na meliorację pól, z której skorzystali m.in. właściciele Jackowa i Kurowa. 29 listopada 1862 roku Wilhelm Fließbach z Jackowa i Otto Krause z Biebrowa zawiązali spółkę melioracyjną. Osuszyli m.in. 200-morgowe jezioro w Biebrowie, drobne połacie ziemi należące do Ciekocina, Słajszewa, Jackowa i Biebrowa, uregulowali koryto rzeki Chelst. W ten sposób wygospodarowano 292 ha ziemi pod uprawę. Częściowo spuszczać wodę z Jeziora Choczewskiego dokonano melioracji majątków: Łętowo, Salino, Salinko, Gardkowice, Gniewinko, Mierzyno i Mierzynko. W Kierzkowie zmeliorowano 54 ha gruntu. Budując pierwsze w okolicy wodociągi doprowadzono do wsi wodę. Eckhard Fließbach ze Słajkowa w 1900 roku zamontował dwie pompy głębinowe, zaopatrując w wodę swój majątek oraz 16 gospodarstw we wsi.

W 1891 roku w Choczewie zawiązała się spółka mleczarska 28 majątków, do której dopuszczono również kilku indywidualnych gospodarzy. W 1909 roku do mleczarni w Choczewie odstawiano dziennie 2 385 686 kg mleka. Kierownikiem spółki był właściciel miejscowego majątku, von Diezelsky. W 1911 roku na Targach Poznańskich mleczarnie z powiatu łębskiego z zakładem w Choczewie miały wspólne stoisko, a nawet zdobyły nagrodę za produkty. W latach 1931/32 firma budowlana Arthura Bogda z Choczewa dokonała w mleczarni robót renowacyjnych oraz rozbudowy serowarni. Zamontowano nowe urządzenie do produkcji masła, o wydajności dziennej 750 kg. Masło transportowano do hurtowych odbiorców, m.in. do Berlina, koleją w beczkach bukowych wykonywanych przez miejscowego bednarza Heinricha Folger. Kierownikiem mleczarni był Eckhard Küster z Osiek, potem Gustav Discher.

Wykorzystując uprawiane kartofle w celu podniesienia rentowności majątków zbudowano gorzelnie: Fließbach w Jackowie, Fließbach w Kurowie, Küster w Zwartowie, w Łętowie Fließbach ze Słajkowa, w Przebendowie von Wittke, w Ciekocinie Ewest. Właściciele gorzelnii obowiązywały limity produkcyjne zależne od wielkości majątku (60 000–250 000 litrów rocznie).

Domeną ludu było rybołówstwo. W latach 30-tych XX wieku przystanie rybackie funkcjonowały w Lubiatoście, Kopalinie i Stilo. Najbardziej dochodowe były

połowy dorsza w Bałtyku. Zimą i wiosną łowiono łososia, zimą dorsza, jesienią szproty, natomiast flądrę przez cały rok, luksusowego węgorza od kwietnia do maja i od sierpnia do września. Dopiero od 1931 roku wprowadzono w marcu okres ochronny na flądrę. We wsiach rybackich nie było dogodnych warunków do cumowania łodzi, a wąskie ujścia rzeczek nie poprawiały warunków rybaczenia. Od przystani kopalnińskiej do lubiatowskiej było półtora kilometra, Kopalino i Lubiatowo były oddalone od plaży o ok. 2,5 km; piaszczyste leśne drogi, utrudniały zbyt świeżych ryb. Z Lubiatowa do najbliższej stacji kolejowej w Choczewie było 9,5 km; z Kopalina do Choczewa 11 km, a do stacji w Kurowie 10 km. W Kopalinie 8 rybaków łowiło na 9 łodziach, 7 rybaków z Lubiatowa dysponowało 6 łodziami. W Kopalinie funkcjonowała wędzarnia ryb Hermanna Holza, który trudnił się również hurtową sprzedażą świeżych ryb. To głównie na potrzeby rybaków już w k. XVIII wieku w lasach lubiatowskich funkcjonowała należąca do Osiek smolarnia. Jednym ze znanych z nazwiska pracowników smolarni był Walk z Lubiatowa (ur. 1827), którego syn Hermann był sternikiem łodzi ratunkowej. W specjalnym piecu „przetapiano” wykarczowane pnie sosen oraz szyszki produkując tzw. smołę drzewną. Produktem smolarni był także węgiel drzewny. Dostarczał on energii w piecach cegielni oraz huty szkła.

Szklana Huta w Osiekach powstała w 1795 roku, od 1848 roku prowadził ją C. E. Gebel. Piec na 8 kadzi opalany był węglem drzewnym i torfem z okolicznego złoża. Do uzyskania wysokiej temperatury wykorzystywano w XIX wieku gaz z generatorów pieca hutniczego firmy Siemens. Produktem osieckiej huty początkowo było szkło płytowe (do oszkleń okien), jakie zastosowano m.in. w pałacach w Lubiewie i Celbowie. Roczna przeciętna produkcja szkła w poł. XIX wieku w Osiekach wynosiła 22 000 wiązek po 24 stóp kwadratowych. Zatrudniano wówczas 25 robotników. Produkcja szkła należała do niszowych i w pocz. XX stulecia nie była już w Osiekach notowana. Mniej więcej w tym samym okresie w Sasinie w cegielni wypalano cegłę; nie była to duża produkcja i na pocz. XX wieku została zaniechana.

Nadmorskie położenie rodziło obowiązki ratownictwa morskiego, regulowanego już w czasach krzyżackich. Punkt ratowniczy w Kopalinie był jednym z ważniejszych na bałtyckim brzegu w XIX stuleciu, zapewne z uwagi na ukształtowanie geologiczne dna i prąd morskie. Liczne katastrofy były dla ratowników okazją do zarobku. Niejaki Fischer i szewc Krause z Kopalina w 1854 roku dostali nagrodę pieniężną. 10 lat później, 6 listopada 1864 roku, ten sam Krause podczas akcji ratowniczej utonął skutecznie ratując kapitana angielskiego trójmasztowca „Reward”

Dawisona i 6 marynarzy; 4 Anglików i kopalniański szewc utonęli. O szczegółach akcji informowano starostę lęborskiego i właściciela majątku w Lubiawie, Kramera. 1 stycznia roku 1879 koło Białogóry rozbił się duński statek „Haabet”. Sztorm nie pozwalał na użycie łodzi ratowniczej, więc przetransportowano ją lądem wzdłuż Lubiawy, Szklanej Huty do Białogóry. Akcja była tak mozolna, że rozbitkowie już sami wydostali się na brzeg... Udatne działania ratownicze miały miejsce 2 stycznia 1882 roku w Lubiawie na rzecz 10 rozbitków duńskich, 25 grudnia 1883 roku w Kopalinie, 1 sierpnia roku 1884 w okolicy Białogóry, itd. Nieoczekiwane korzyści odniósł w 1887 roku właściciel majątku w Lubiawie, który pomógł uratować załogę statku „Amanda”; część przewożonych na pokładzie cegieł wykorzystał na budowę stajni.

Niestety bywało, jak 6 grudnia 1899 roku w okolicach Szklanej Huty, że cała załoga parowca „Maria” zginęła. Kapitan bryga „Hellas” Höpfner ze Szczecina (pochowany na cmentarzu w Lubiawie) uległ wypadkowi i zmarł, chociaż prawie całą załogę wyszła z opresji cało. Podczas I wojny światowej nie było żadnych akcji ratowniczych, ponieważ cały handlowy transport morski został wstrzymany. Później rzadko dochodziło do wypadków, natomiast ratownicy dysponowali holownikiem, który miał przynosić dochód. W 1937 roku za udział w ratowaniu greckiego frachtowca „Patras” przewożącego z Gdyni węgiel (pod którym miała być schowana broń) dla hiszpańskiego portu na wybrzeżu śródziemnomorskim, właściciel holownika zainkasował 2 400 marek. A tego roku na odcinku należącym do kopalniańskiej stacji ratowniczej ugrzęzły jeszcze cztery inne statki, szczęśliwie odholowane z mielizny. W latach 1944-45 doszło w okolicy do 2 wypadków na morzu. Niemiecki okręt wojenny ugrzęzł na mieliznie. Miejscowym kobietom i starcom (mężczyźni byli na froncie) udało się w uruchomić rakietańską stację ratunkową i marynarze w specjalnych spodniach przedostali się po linie na brzeg, a potem do dworu w Lubiawie.

Znane są nazwiska sterników łodzi ratunkowych: Christian Much z Kopalina (1865-75), Eduard Reckow z Lubiawy (1876-1908), Hugo Reckow z Lubiawy (1909-10) oraz w latach 1910-1945 Hermann Walk z Lubiawy. Kierownik stacji ratowniczej zajmował się korespondencją, prowadził rozliczenia z centralą w Bremie, sporządzał protokoły z akcji ratowniczych, organizował ćwiczenia ochotników. Kierownikami stacji byli kolejno: Treichel z Kopalina, Kramer z Lubiawy, Lietzow z Lubiawy, Nimz z Kopalina oraz Ulrichs z Lubiawy.

Zakończenie II wojny światowej poprzedziły przemarsze armii, zarówno pokonanej niemieckiej, jak i zwyciężającej sowieckiej, w marcu 1945 roku. Mimo, że gmina Choczewo nie była terenem frontowym, dla ludności cywilnej był to dramatyczny czas obowiązkowych masowych przesiedleń i wysiedleń, wojennego terroru. Od 7 lipca 1945 roku obszar obecnej gminy Choczewo znalazł się w obrębie powiatu lęborskiego województwa gdańskiego, natomiast ludność autochtoniczna, bez względu na niemieckie czy kaszubskie poczucie tożsamości, do końca 1946 roku niemalże w 100% opuściła swoje domostwa. Nowe zasiedlenia ludnością z centralnej Polski i kresów wschodnich zostały przeprowadzone w rzeczywistości ekonomicznej tzw. gospodarki państwa socjalistycznego, zrywającej ciągłość dotychczasowych relacji gospodarczych. Na majątkach ziemskich w większości założono państwowe gospodarstwa rolne, gospodarstwa chłopskie dzielono i wiązano w nowy system spółdzielczy poddany administracji państwowej kontrolowanej w systemie monopartyjnym.

Zmiany granic państwowych i związana z nimi polityka jednorodności etnicznej była realizowana przez polityków zwycięskich armii II wojny światowej, bez jakiegokolwiek udziału społeczności lokalnych. Władze PRL w zakresie relacji społecznych promowały inicjatywy świadomie oderwane od przeszłości regionu, kreując etos tzw. Ziemi Odzyskanych zacierały związki z historią Piastów pomorskich i Rzeczypospolitej szlacheckiej. Z napływem polskich osiedleńców, tutaj na terenie dzisiejszej gminy Choczewo zwanych "Pierwszymi Osadnikami", radykalnie zmieniły się relacje religijne ludności. W 1947 roku administrator gorzowski powołał katolicką parafię w Zwartowie, której zadysponowano kościół poewangelicki. Poewangelickie kościoły w Osiekach i Ciekocinie obsługiwał proboszcz katolickiej parafii w Wierzchucinie, która zachowała przedwojenny rodowód. Dopiero w 1974 roku biskup koszalińsko-kołobrzeski jako filialne włączył je do powołanej parafii w Choczewie. Zmiany sieci parafialnej nastąpiły w 1992 roku, kiedy gmina Choczewo znalazła się w nowoutworzonej diecezji pelplińskiej.

Przemiany ustrojowe i reformy administracyjne 1990 i 1999 roku nadały autonomię podstawowej jednostce samorządu terytorialnego - gminie Choczewo, w powiecie wejherowskim, w województwie pomorskim. Stanowienie prawa miejscowego jest kompetencją Rady Gminy Choczewo, władzę wykonawczą sprawuje Wójt, natomiast relacje gminy Choczewo w systemie prawnym reguluje ustawa z 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym.

Dane dotyczące charakterystyki zabytków gminy opracowano na podstawie kwerendy w archiwach WUOZ, dokumentów strategicznych gminy (jak np. poprzednie perspektywy gminnego programu opieki nad zabytkami, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, inne dane UG Choczewo) oraz zasobów własnych

6.3 ZABYTKI NIERUCHOME I KRAJOBRAZ KULTUROWY GMINY

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa krajobraz kulturowy, jako przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. Zrozumienie roli krajobrazu w kształtowaniu stylu życia mieszkańców odgrywa kluczową rolę w rozwoju postawy troski o dziedzictwo kulturowe oraz wzmacniania świadomości bycia częścią społeczeństwa, kultury i tradycji. Rozwój przestrzenny Gminy Choczewo nierozzerwalnie związany był ze środowiskiem naturalnym - zróżnicowaniem ukształtowania terenu na południowym pobrzeżu Bałtyku.

Zerwanie ciągłości osadniczej miejscowości Gminy Choczewo po 1945 roku i społeczna trauma II wojny światowej przyniosły istotne konsekwencje dla krajobrazu kulturowego tego regionu. Państwowa polityka historyczna Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na blisko półwiecze modelowała postrzeganie historii tej Ziemi wybiórczo, w kontekście doraźnych celów, antagonizując postrzeganie tzw. poniemieckiej kultury materialnej i zapominając o dorobku szlacheckiej Rzeczypospolitej. Postrzeganie procesów społecznych średniowiecznej kolonizacji XIV i XV wieku z perspektywy niemieckiej kultury państwa krzyżackiego władającego wówczas Pomorzem w równym stopniu co germanizacja czasów Bismarka i Hitlera przyczyniły się do zaniechania edukacji historycznej równoważącej i doceniającej dorobek wszystkich pokoleń. Zarówno populacja księstwa pomorskiego pierwszych Piastów z kaszubskimi praprzodkami plemiennymi, osadników przybywających do nowej ojczyzny z Niemiec w okresie średniowiecza, rodów ziemiańskich osiedlających się na ziemi lęborskiej w okresie I Rzeczypospolitej, urzędników i kapitału pruskiego preferowanego jako czynnik państwowotwórczy administracji pruskiej, jak i najmłodsza polska fala osiedleńcza po 1945 roku wykreowały kulturę materialną i niematerialną jako bogate dziedzictwo czerpiące z różnorodnych nurtów kultury europejskiej, tworzące oryginalny potencjał kulturowy. Wyzwaniem dla obecnego pokolenia animatorów życia społecznego pozostaje wyzwolenie tego potencjału, oczyszczenie go z

antagonizmów, zweryfikowanie wartości w kontekście kreacji pozytywnych relacji społecznych.

Na terenie leżącym na pograniczu regionów etnicznych Pobrzeża Kaszubskiego oraz Pomorza Środkowego, z uwagi na wydarzenia demograficzne 1945 roku i politykę historyczną PRL, nie została zachowana ciągłość i spójność kultury ludowej.

Potencjałem działań operacyjnych są zabytki zlokalizowane na terenie Gminy Choczewo:

Stanowiska archeologiczne np.: Biebrowo, Borkowo, Borkówko, Choczewko, Choczewo, Ciekocino, Karczemki, Kierzkowo, Kopalino, Lubiatowo, Lublewko, Lublewo, Osieki, Sasino, Szklana Huta, Zwartowo, Zwartówko, Żelazno z epoki kamienia i epoki brązu; osadnictwo tzw. kultury łużyckiej (m.in. eksponaty w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Gdańsku).

Układy ruralistyczne wsi pomorskich:

Choczewo - ulicówka na osi północ -południe; na wschód od głównej drogi zlokalizowano zespół dworsko-parkowy z folwarkiem. Wieś rycerska na prawie polskim, w 1348 roku nadana przez Wielkiego Mistrza Heinricha Dussemera na prawie magdeburskim Jeszkemu Święcy; w 1402 roku wymieniona w wizytacji biskupstwa włocławskiego. W XVI w. we władaniu Jackowskich, potem Wejherów i szwedzkiej rodziny Fölkersamb, w latach 1742-1945 własność Dziecielskich. Czytelny układ ulicówki założonej na osi północ -południe. Na wschód od głównej drogi zlokalizowany jest zespół dawnego majątku, składającego się z regularnie rozplanowanego folwarku i dworu z parkiem, na terenie którego obecnie założono teren sportowy.

Osieki Lęborskie - wieś placowa typu owalnicowego, na placu kościół otoczony cmentarzem. W północnej pierzei placu pierwotnie pałac w założeniu parkowym z folwarkiem po stronie zachodniej; pomiędzy folwarkiem i parkiem dworskim w poł. XX w. w kierunku północnym przeprowadzono drogę do Lubiatowa. Wieś wymieniona w 1402 roku jako własność biskupów włocławskich. W 1566 roku sprzedana Ernestowi Wejherowi, po 1605 roku w posiadaniu Jerzego Krokowskiego jako siedziba rodowa linii osieckiej. Po 1726 roku budowa barokowego pałacu, rozebranego w roku 1965. Od 1853 roku we władaniu rodu von Bülow (rozbudowa folwarku).

Architektura sakralna, dziedzictwo poewangelickie:

Osieki Lęborskie – kościół pw. Najświętszej Marii Panny Gwiazdy Morza, filia parafii w Choczewie, poewangelicki. Barokowy, wzniesiony w miejscu poprzedniego spalonego (1726) w roku 1740, rozbudowany o boczną kruchtę w 1808 roku. Orientowany, salowy z kwadratową zachodnią. We wnętrzu późnobarokowe wyposażenie: ołtarz główny i ambona, świeczniki; gotycka chrzcielnica oraz płyta nagrobna rodziny Thilsbach.

Ciekocino – kościół pw. św. Piotra i Pawła, filia parafii w Choczewie, poewangelicki. Wzniesiony w stylu neogotyckim w 1891 roku, ceglany, salowy z zach. kruchtą i sygnaturą. W prezbiterium oryginalne witraże z inskrypcjami; zachowany dzwon firmy C. Voss ze Szczecina.

Zwartowo – kościół parafialny pw. św. Józefa Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny, poewangelicki. Wzniesiony w stylu neogotyckim w 1929 roku, ceglany, salowy z wieżą zachodnią. Kościół z fundacji Jackowskich powstał przed reformacją; w 1784 roku odnotowany jako prywatna kaplica rodowa, rozebrana z powodu złego stanu w roku 1876. W 1889 roku ewangelicki wikariat parafialny, od 1901 roku parafia.

Zespoły dworsko-parkowe z folwarkami (XIX/XX w., na „korzeniu nowożytnym”, a nawet późnogotyckim) - najliczniejsze w województwie pomorskim skupisko w Gminie Choczewo 21 zespołów dworsko-parkowych: Biebrowo, Borkowo Lęborskie, Borkówko, Choczewo, Choczewko, Ciekocinko, Gardkowice, Gościęcino, Jackowo, Kurowo, Lubiatowo, Lublewo Lęborskie, Lublewko, Łętowo, Osieki Lęborskie, Przebendowo, Sasino, Słajkowo, Starbienino, Zwartowo, Żelazno; w bardzo zróżnicowanym stanie zachowania. Obiekty o największym potencjale kulturotwórczym w gminie Choczewo to: Ciekocinko, Zwartowo, Sasino, Starbienino, Choczewo i Przebendowo. Nawet zespoły pałacowe znajdujące się w stanie destrukcji nie utraciły możliwości rozwojowych, wymagają jednakże kompleksowych rozwiązań rewitalizacyjnych (Lublewo, Biebrowo, Borkówko).

Zabytki kultury regionalnej, m.in. bardzo interesujący typ tzw. domu pomorskiego, murowanego z czerwonej cegły na kamiennej podmurówce z XIX/XX w. i zabudowania gospodarcze z poł. XIX w. i starsze (Choczewo, Sasino, Osieki Lęborskie, Przebendowo, Słajszewo itp).

Zabytki techniki: mleczarnia (Choczewo), gorzelnia (Jackowo, Kurowo, Łętowo, Zwartowo); zespół budynków latarni morskiej Stilo w Sasinie-Osetnik.

Budynki użyteczności publicznej: szkoły (Choczewo, Kurowo, Lublewo Łęborskie, Łętowo, Sasino, Zwartowo), poczta (Choczewo), zajazd/restauracja (Osieki Łęborskie, Choczewo).

Cmentarze ewangelickie i kaplice grobowe - miniona kultura sepulkralna (kaplice grobowe: Borkowo Łęborskie, Osieki Łęborskie, Przebendowo, Żelazno; cmentarze: Biebrowo, Borkowo Łęborskie, Choczewo, Choczewko, Ciekocino, Gościęcino, Jackowo, Kierzkowo, Kopalino, Kurowo, Lublewo Łęborskie, Lubiatowo, Osieki Łęborskie, Przebendowo, Sasino, Słajkowo, Słajszewo, Starbienino, Zwartowo, Zwartówko, Żelazno,).

Walory kulturowe gminy Choczewo są jej zasadniczym atutem i wynikają z położenia w rejonie historycznych Kaszub. Specyfika krajobrazu kulturowego gminy wyraża się w sposobach użytkowania przestrzeni, charakterze osadnictwa a także w stylu oraz formie poszczególnych obiektów. Na terenie gminy przeważająca liczba obiektów o wartościach kulturowych i historycznych pochodzi z XIX i 1 poł. XX w.

W pejzażu wsi gminy Choczewo dominantami architektonicznymi są zabytkowe kościoły: w Osiekach Łęborskich późnobarokowy, w Zwartowie i Ciehocinie neogotyckie, ale istotniejsze znaczenie urbanistyczne mają znacznie liczniejsze zespoły dworsko-parkowe z folwarkami. Pałace, dwory i zespoły folwarczne reprezentują architekturę 2 poł. XIX i 1 ćw. XX wieku, ale zwykle ze śladami struktur starszych, XVII-wiecznych a nawet gotyckich.

W wiejskim krajobrazie świadkami przeszłości pozostają nieliczne domy szachulcowe (Sasino) oraz murowane z cegły domy gburskie, które z powodu charakterystycznych cech występujących w architekturze mieszkalnej końca XIX i 1 ćw. XX wieku na Pomorzu, można określić terminem: dom pomorski.

Obiektami wyróżniającymi się w przestrzeni wiejskiej są także murowane z cegły na przełomie XIX i XX stulecia wiejskie szkoły. Zróżnicowaną grupę obiektów stanowią zabytki techniki (mleczarnia, gorzelnie) z unikatowym zespołem budynków latarni morskiej Stilo. Dziedzictwem najsłabiej identyfikowalnym w Gminie Choczewo pozostają cmentarze ewangelickie, niekiedy z rodzowymi kaplicami grobowymi.

Położone w znacznej odległości od domostw, często w lesie, ponieważ były związane z protestanckim obrzędkiem gmin wyznaniowych Niemców, zostały przez nowych osiedleńców całkowicie wykluczone z dziedzictwa. Dopiero w l. 80 XX wieku zostały zinwentaryzowane przez wojewódzkie służby konserwatorskie, a w ostatnich latach z inicjatywy ziemkocw oznakowane i w minimalnych zakresie zrewaloryzowane (Kopalino, Kurowo).

W gminie wyznaczono obszary chronionego krajobrazu oraz otulinę parku krajobrazowego. Na uwagę zasługują obsadzenia alejowe, otwarcia widokowe i główne drogi i trasy pejzażowe. Walory krajobrazowe reprezentowane przez te elementy dotyczą głównie rolniczej przestrzeni produkcyjnej i zasobów przyrody.

Do największych walorów krajobrazu przyrodniczego należy krajobraz brzegu morskiego i otwarcia na morze z wyjść na plażę ciągów spacerowych. Praktycznie cały brzeg morski w granicach gminy Choczewo sąsiaduje z plażą piaszczystą, a za nią - wydiami porośniętymi lasem. Największym akcentem krajobrazowym na tym tle jest latarnia morska w Stilo.

Historyczne układy przestrzenne i układy ruralistyczne

Zabytkowe układy przestrzenne to założenia miejskie lub wiejskie zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym sieci ulic lub sieci dróg.

W wypadku układów szczególnie cennych opieka nad nimi powinna zmierzać do zachowania i uczytelnienia historycznego układu przestrzennego oraz do konserwacji jego głównych elementów - tworzących go obiektów, także przebiegu głównych ciągów komunikacyjnych i układów zieleni zabytkowej. Należy dążyć do utrzymania historycznych podziałów własnościowych i sposobów użytkowania gruntów.

W pozostałych wypadkach należy dążyć do zachowania podstawowych elementów historycznego rozplanowania, w tym przede wszystkim układu dróg, podziałów geodezyjnych i sposobu zagospodarowania działek siedliskowych.

Historię miejscowości Gminy Choczewo dokumentują zabytki nieruchome. Najstarszymi obiektami dziedzictwa jest urbanistyka tradycyjnych wsi pomorskich, założonych na schemacie tzw. ulicówki w Choczewie i wsi placowej w Osiekach Lęborskich oraz lokalna sieć drogowa o średniowiecznym rodowodzie.

Zabytki o największym znaczeniu

Na terenie gminy znajduje się kilka cennych zabytków o skali ponadregionalnej, jednak zdecydowana większość obiektów zabytkowych ma znaczenie lokalne.

Charakterystycznym i wyróżniającym elementem dziedzictwa materialnego Gminy Choczewo jest zespół obiektów latarni morskiej Stilo z wyposażeniem i przynależnymi utensyliami, wpisany w szlak kulturowy LATARNI MORSKICH, o ponadregionalnym znaczeniu kulturowym. Zachowanie tych obiektów i podnoszenie ich standardu funkcjonalnego jest zadaniem strategicznym w zakresie opieki nad zabytkami zarówno właścicieli, jak i instytucji samorządowych, ze wsparciem państwowym.

Wartościowym zespołem obiektów zabytkowych są rezydencje w parkach dworskich wkomponowane w zespoły funkcjonalne z folwarkami. Zarówno obiekty o architekturze kwalifikowanych twórców, jak i lokalne rozwiązania, są potencjałem dla zachowania przestrzeni wiejskiej z dominantą zabudowy dworskiej ukształtowanej w 2 poł. XIX wieku. Nagromadzenie ilościowe w gminie Choczewo 21 zespołów dworsko-parkowych ze zrewitalizowanym dworem i stajniami w Ciekocinku, gdzie rozwinięto infrastrukturę dla hippiki sportowej i rekreacyjnej, stanowi unikatowy potencjał rozwoju turystyki kwalifikowanej (np. spa & wellness).

Obrazem wsi pomorskiej pozostaje architektura ceglana siedlisk gburskich, którą tworzą: budynek mieszkalny, tzw. „dom pomorski”, zabudowania gospodarcze łączące funkcje obory, stajni i chlewu, niekiedy wozowni, a rzadziej stodoły. W ostatnich dziesięcioleciach nastąpiły dynamiczne zmiany zagospodarowania wsi związane z modernizacją produkcji rolniczej – zatem zachowanie reliktyw w/w założeń ma szczególne znaczenie dla ochrony dziedzictwa kulturowego regionu.

Poewangelickie kościoły i relikty cmentarzy poewangelickich są potencjałem szlaku turystycznego promującego minioną wielokulturowość Pomorza.

Do katalogu zabytków o najważniejszym znaczeniu dla gminy należy włączyć także obiekty objęte niższym zakresem ochrony konserwatorskiej (wpis do gminnej ewidencji zabytków), których funkcjonalizm lokalny standaryzuje je, jako zabytki charakterystyczne dla Gminy Choczewo, z obiektami wpisanymi do rejestru zabytków tworzącymi zespoły stanowiące potencjał dla rozwoju szlaków kulturowych:

- dwory, parki dworskie i zespoły folwarczne w: Borkowie Lęborskim, Gościćcinie, Lubiatowie, Lublewku, Lublewie Lęborskim, Osiekach Lęborskich, Słajkowie, Zwartowie i Żelaźnie stanowią potencjał dla szlaku kulturowego: Pałace, dwory i folwarki na Pomorzu.
- zabytki kultury regionalnej, m.in. bardzo interesujący typ tzw. domu pomorskiego, murowanego z czerwonej cegły (niekiedy tynkowanego pierwotnie lub wtórnie) na kamiennej podmurówce z XIX/XX w. oraz odchodzące już w „niebyt” w niezwykle szybkim tempie zabudowania gospodarcze z 2 poł. XIX w. i starsze (Choczewo, Sasino, Przebendowo, Osieki Lęborskie, Słajszewo itp). Architektura ceglana kreowała zespół użytkowy: obszerny dom z reprezentacyjnym wejściem od frontu, stodoła i budynek obory łączony funkcjonalnie z chlewem i stajnią. Charakterystyczny dla wsi pomorskiej zespół architektoniczny podporządkowany był celom gospodarczym związanym z produkcją żywności ponad potrzeby własne; siedlisko gburkie pozostaje dokumentem gospodarki towarowej i jako takie powinno podlegać ochronie zarówno w poszczególnych elementach, ale również jako zespół;
- obiekty oświatowe w Choczewie, Ciekocinie, KurowieCiekocinku, Łętowie, Lublewie Lęborskim, Sasinie i Zwartowie - od kilkunastu lat trwa proces zmian funkcjonalnych starych szkół. Niektóre szkoły zmieniły swoje funkcje na wyłącznie mieszkalne. Problemem jest nadanie właściwych funkcji dla budynku gospodarczego pierwotnie związanego szkołą w zespół funkcjonalny;
- zabytki techniki stanowią w Gminie Choczewo nieliczną grupę wartościowych obiektów:
  - mleczarnia w Choczewie; szczególnie cenny zespół z 2 poł. XIX w. i pocz. XX w. o rozpoznanej historii;
  - gorzelnie: w zespole zabudowań folwarcznych w Jackowie, Kurowie, Łętowie i Zwartowie; szczególnie obiekty w Kurowie i Zwartowie są zagrożone degradacją;

- sieć osadnicza, układ dróg lokalnych założony na średniowiecznym układzie komunikacyjnym z Gdańska do Słupska i na Pomorze Zachodnie; panoramy krajobrazowe historycznych układów ruralistycznych (Osieki Lęborskie, Choczewo); budynki obsługi
- drogi: zajazd w Osiekach Lęborskich i restauracja w Choczewie stanowią potencjał gminnego szlaku kulturowego /rowerowego;
- cmentarze ewangelickie, miniona kultura sepulkralna (Biebrowo, Borkowo Lęborskie, Choczewo, Choczewko, Ciekocino, Ciekocinko, Gościęcino, Kierzkowo, Kopalino, Kurowo, Lublewo Lęborskie, Osieki Lęborskie, Przebendowo, Sasino, Słajkowo, Słajszewo, Starbienino, Zwartowo, Zwartówko i Żelazno), obecnie zaniedbane, stanowią potencjał gminnego szlaku rowerowego promującego wielokulturowe dziedzictwo Pomorza.

nr rejestru zabytków województwa pomorskiego	nr dawnego rejestru zabytków	data wpisu	obiekt	adres	nr	miejsowość
1447	1099	31.03.1994	zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (dwór, park, budynek inwentarski i magazyn zbożowy)	Biebrowo		Biebrowo
982	838	14.07.1980	dwór	Borkówko		Borkówko
1656	1168	09.04.1998	zespół dworsko-parkowy z folwarkiem /dwór, park z altaną grabową , magazyn zbożowy/	Choczewko		Choczewko
1066	914	02.10.1984	zespół pałacowo-ogrodowy / pałac - ob.GOKIB I GOPS, oficyna -ob. budynek administracyjny GS ; park /	Choczewo		Choczewo
1669	1187	08.07.1998	zespół dworsko-parkowy z folwarkiem /dwór, stodoła, dom rządcy, gorzelnia, obora, park krajobrazowy z cmentarzem rodowym/ oraz otoczenie zabytku	Ciekocinko (w decyzji Ciekocino)		Ciekocinko
1669		31.10.2011	zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (dwór, stodoła, dom rządcy, gorzelnia, obora, park krajobrazowy z cmentarzem rodowym) oraz otoczenie zabytku	Ciekocinko		Ciekocinko
1221	1035	16.05.1988	kościół filialny p.w. Św. Piotra i Pawła	Ciekocino		Ciekocino
980	836	14.07.1980	zespół pałacowo-parkowy / pałac, park /	Gardtkowice		Gardtkowice
1629	1166	25.04.1997	zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (dwór;park;magazyn	Jackowo		Jackowo

			zbożowy; rządcówka; cukrownia;magazyn zbożowy)			
1570	1122	08.11.1995	zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (dwór;magazyn;stodoła;kuźnia;park)	Kurowo	1	Kurowo
1527	1119	02.03.1995	zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (dwór z podjazdem,park, stodoła, gorzelnia)	Łętowo		Łętowo
1235	1042	20.07.1988	kościół filialny p.w.NMP Gwiazdy Morza z cmentarzem	Osieki Lęborskie		Osieki Lęborskie
981	837	14.07.1980	dwór	Przebendowo	3	Przebendowo
989	852	15.06.1981	zespół dworsko-parkowy /dwór, park/	Pałacowa (d. Sasinko)	31	Sasino (d. Sasinko)
1816		22.01.2008	zespół morskiej latarni "Stilo",w skład którego wchodzi:latarnia morska "Stilo";nowa maszynownia;stara maszynownia,ob.budynek mieszkalno-biurowy; magazyn z garażem dla wozu strażackiego,ob.budynek gospodarczy;budynek mieszkalny dla rodzin latarników, ob.budynek mieszkalny;sieć historycznych ciągów komunikacyjnych łączących poszczególne elementy zespołu wraz z ich otoczeniem w postaci przyległego do nich pasa lasu szer.20 m:leśna ścieżka łącząca wzgórze latarniane z zapleczem socjalno- technicznym w Osetniku, leśna droga prowadząca z Osetnika do nautofonów, droga wiejska, ob.Latarników na odcinku określonym na załączniku graficznym do decyzji wraz z terenem , na którym zlokalizowane są w/w zabytki	Latarniana	2,3,8	Sasino- Osetnik
992	843	23.07.1981	zespół dworsko-parkowy /dwór,park/	Starbienino		Starbienino
1231	1040	06.06.1988	kościół parafialny p.w.Św.Józefa Oblubieńca NMP	Zwartowo		Zwartowo

Źródło: Pomorski Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków

Wykaz obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków znajduje się na końcu
opracowania

Dane dotyczące charakterystyki zabytków gminy opracowano na podstawie dokumentów strategicznych gminy (jak np. poprzednie perspektywy gminnego programu opieki nad zabytkami, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, archiwów WUOZ w Gdańsku, UG Choczewo) oraz zasobów własnych

Zagrożenia dla zabytków architektury z terenu gminy

a) układy ruralistyczne, układy przestrzenne

- brak dbałości o harmonijne współistnienie w przestrzeni tradycyjnej zabudowy z obiektami współczesnymi, co skutkuje zanikiem charakterystycznych panoram wiejskich,
- unifikacja zabudowy na terenach wiejskich, brak poszanowania dla kształtowanej tradycyjnie różnorodności form osadnictwa wiejskiego,
- zaburzenie tradycyjnych elementów kompozycji przestrzennych i powstawanie nowych dominant np. elektrowni wiatrowych i wież radiolokacyjnych, co ma działanie deprecjonujące na panoramę miejscowości i zespołów zabytkowych, stanowiąc konkurencję dla zabytkowej architektury i niekorzystnie wpływając na ukształtowanie zabytkowej przestrzeni jako element nie harmonizujący z krajobrazem kulturowym
- niewielka możliwość wykorzystania starych budynków folwarcznych do nowoczesnej produkcji. Budynki te wymagają przeróbek i adaptacji, a w wielu przypadkach również znalezienia nowej funkcji,
- niszczenie kompozycji podwórza folwarcznego oraz charakteru zachowanej zabudowy, która związana była z nieistniejącą strukturą społeczno-gospodarczą, niemożliwą obecnie do odtworzenia i funkcjonowania w dawnym kształcie (dwór, park, folwark),

b) zabudowa:

- zły stan techniczny obiektów powstałych w XIX i na pocz. XX. oraz nie przystawanie do standardów współczesnego budownictwa powodują zastąpienie ich współczesnymi realizacjami.

- zagrożenie obiektów nie wpisanych do rejestru zabytków i nie funkcjonujących w świadomości jako obiekty zabytkowe, posiadających jednak walory historyczne lub wartość lokalno-kulturową.
- w niewielkich miejscowościach budownictwo mieszkaniowe było ściśle powiązane z zabudową gospodarczą. W związku z zanikaniem pierwotnej funkcji następuje szybka degradacja obiektów prowadząca do całkowitego zniszczenia a w kolejności do rozbiórki budynków gospodarczych,
- wprowadzanie elementów obcych stylowi – wpływ na taki stan rzeczy mają przekształcenia własnościowe obiektów nieruchomości przez właścicieli prywatnych często wykonujących prace przy zabytku bez wymaganego pozwolenia konserwatorskiego w sposób niezgodny z zasadami sztuki i techniki konserwatorskiej,

c) obiekty sakralne

- brak właściwego nadzoru konserwatorskiego, odpowiednich środków finansowych, niewykwalifikowani wykonawcy, brak systematycznych remontów lub przeprowadzone w sposób nieprawidłowy mogą doprowadzić do nieodwracalnych zmian w samej budowli sakralnej oraz do utraty zabytkowego wyposażenia,

d) parki i zieleń komponowana

- należy zapobiegać podziałom działek na terenach wpisanych do rejestru i dążyć do scalania powierzchni parków w rękę jednego właściciela,
- brak środków finansowych na rewaloryzację i utrzymanie zieleni,
- brak stref ochronnych istniejących w starych planach zagospodarowania przestrzennego,
- wprowadzanie nowych obiektów, nie szanujących zastanych wartości kulturowych, na teren założeń parkowych – dotyczy to formy nowych budynków jak i ich usytuowania w historycznym układzie przestrzennym

- wprowadzanie nieprawidłowych nasadzeń, nie harmonizujących pod względem gatunkowym z roślinnością parkową oraz zlokalizowanych w sposób nieprzemyślany, nieuzasadniony pod względem kompozycyjnym oraz historycznym ,

e) brak ugruntowanej świadomości społecznej w dziedzinie ochrony wartości kulturowych, który skutkuje bezmyślnym niszczeniem obiektów lub powoduje degradację miejsc o lokalnej wartości historycznej,

6.4 ZABYTKI RUCHOME

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Gmina Choczewo nie posiada w swoim władaniu zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków, natomiast we władaniu osoby fizycznej tj. właściciela pałacu w Kurowie są 3 zabytki ruchome objęte ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków ruchomych województwa pomorskiego.

Na terenie gminy nie ma zarejestrowanych kolekcji zabytków ruchomych, ale intersujący prywatny zbiór zabytków ruchomych o zróżnicowanej wartości naukowej i historycznej zgromadził w jednym z dworów w gminie Choczewo jego obecny właściciel (m.in. późnogotycka szafa, barokowe rzeźby i obrazy, XVIII/XIX-wieczny fortepian). Właściciel nie prowadzi działalności muzealnej, nie udostępnia swoich zbiorów publicznie i zastrzega sobie wyłączność decyzji władania. Objęcie wpisem do rejestru zabytków województwa pomorskiego co najmniej kilku najcenniejszych obiektów (wymagających profesjonalnej restauracji) dałoby właścicielowi możliwość dofinansowania prac konserwatorskich ze środków publicznych.

Sakralne zabytki kościoła filialnego Parafii Rzymsko-Katolickiej w Osiekach Lęborskich: zespół późnobarokowego wyposażenia kościoła z ołtarzem głównym i amboną oraz gotycka chrzcielnica kamienna kwalifikują się do objęcia wpisem do rejestru zabytków województwa pomorskiego, co dałoby możliwość dofinansowania prac konserwatorskich ze środków publicznych.

Ze względu na bezpieczeństwo obiektów, wykaz zabytków ruchomych województwa pomorskiego nie podlega upublicznieniu. Na wypadek konfliktów i sytuacji kryzysowych zabytki ruchome podlegają zabezpieczeniu; wsparcia organizacyjnego właścicielowi w tym zakresie udziela administracja gminna (plan zabezpieczenia zabytków na terenie gminy sporządza pełnomocnik wójta ds. bezpieczeństwa w uzgodnieniu z powiatową służbą zarządzania kryzysowego).

Walory artystyczne i historyczne obiektów stanowią potencjał dotychczas wykorzystywany w promocji turystycznej gminy w niewielkim stopniu, natomiast w zakresie kreowania tożsamości Gminy Choczewo te wartościowe obiekty pozostają poza zainteresowaniem animatorów życia społecznego.

6.5 ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic gminy. Środowisko kulturowe gminy zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki pradziejowej do epoki nowożytnej. Stanowiska ewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski i obejmują arkusze 02-35, 02-36, 02-37, 03-35, 03-36, 03-

37, 04-36, 04-37 oraz 05-36. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze. Stanowiska datowane są od epoki pradziejowej przez okres wpływów rzymskich, średniowiecze, a kończąc na okresie nowożytnym. Na obszarze gminy Choczewo dotychczas zinwentaryzowano ponad 400 stanowisk archeologicznych.

Początki archeologii na terenie gminy Choczewo sięgają XIX wieku, kiedy w okolicach Osiek Lęborskich, Kierzkowa, Lublewka i Choczewa zidentyfikowano 5 prehistorycznych cmentarzysk, a idealnie zachowane urny trafiły w posiadanie m.in. właściciela majątku w Osiekach von Köllera i nauczyciela z Lublewka Horn. W 1918 roku systematyczne badania przeprowadził prof. Brehmer z uniwersytetu w Marburgu; współpracowali z nim: lęborski badacz historii regionu Gerlach i O. Weichert, von Milczewski z Żelazna, pastor Sydow z Osiek i Neumann z Wielistowa. Były to: starołużyckie miejsce pochówku, cmentarzysko z grobami megalitycznymi z okresu 1500-1000 r. pne., kilka kurhanów, grobowce w kształcie wydłużonych prostokątnych lub kolistych mogił dochodzących do 20 metrów średnicy i kilku metrów wysokości, zawierające pochówki w pozycji skurczonej, rzadziej w wyprostowanej.

W okresie międzywojennym dokonano odkryć archeologicznych w Biebrowie (grób skrzynkowy z urną twarzową), Borkowie (2 urny twarzowe w grobie skrzynkowym), Borkówku (groby skrzynkowe z urnami twarzowymi z kolczykami z brązu), Choczewku (urny twarzowe np. z nosem, oczami, zaznaczonymi brwiami, ustami i wymodelowanymi uszami), Choczewie (4 popielnice z przykrywkami), Ciekocinie (grób skrzynkowy z urnami twarzowymi), Karczemkach (grób skrzynkowy z amforą z pokrywką), Kierzkowie (topór neolityczny), Kopalinie (ślady po łużyckiej osadzie), Lubiatowie (z czasów osadnictwa łużyckiego skroniowe obręcze, bursztyn, odłamki żelazne, fragmenty naczyń), Lublewku (groby z urnami twarzowymi, cmentarzysko kultury łużyckiej, żelazny nóż), Lublewie (urny twarzowe), Osiekach (pozostałości osadnictwa łużyckiego, cmentarzysko grobów skrzynkowych), Sasinie (urny z okresu osadnictwa łużyckiego), Szklanej Hucie (pozostałości czasów osadnictwa łużyckiego), Zwartowie (topór, groby skrzynkowe z urnami twarzowymi, zdobione urny kultury łużyckiej), Zwartówku (urny twarzowymi), Żelaźnie (grób skrzynkowy z urnami, szczątki po osadnictwie łużyckim).

**WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU
ZABYTKÓW WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO**

data wpisu do rejestru zabytków	stary numer rejestru woj. pomorskiego	nowy numer rejestru woj. pomorskiego	obiekt	miejsowość
23-03-1976	272/ Archeol.	C-349	Cmentarzysko kurhanowe nr 1 w Osiekach Lęborskich	Osieki Lęborskie
23-03-1976	273/ Archeol.	C-350	Cmentarzysko kurhanowe nr 2 w Osiekach Lęborskich	Osieki Lęborskie
31-03-1977	323/ Archeol.	C-378	Cmentarzysko kurhanowe nr 6 w Starbieninie	Starbienino
29-11-1976	302/ Archeol.	C-400	Cmentarzysko kurhanowe nr 9 w Starbieninie	Starbienino
11-12-1978	356/ Archeol.	C-434	Cmentarzysko kurhanowe nr 10 w Starbieninie	Starbienino

Źródło: Pomorski Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków

Zagrożenia dla zabytków archeologicznych z terenu gminy

Przede wszystkim należy podkreślić, że wszelkie inwestycje, które wiążą się z pracami ziemnymi, takie jak np. kanalizacja, wodociągi, inwestycje mieszkaniowe i przemysłowe, budowa dróg, obwodnic, lokalizacje żwirowni, kopalni kruszywa, planowane zalesienia, melioracje, regulacje cieków wodnych itp., stanowią istotne zagrożenie dla zabytków archeologicznych. Do takich inwestycji należy zaliczyć następujące projekty:

- - rozwój budownictwa na terenie gminy poprzez wyznaczanie nowych ulic i nowej zabudowy
- - remonty dróg gminnych oraz pasów drogowych,
- - inwestycje w sieć wodociągową oraz kanalizacyjną

Zdecydowana większość stanowisk archeologicznych z terenu gminy znajduje się na terenach rolnych, łąkach oraz nieużytkach. Stanowiska występują z reguły w pobliżu cieków oraz zbiorników wodnych lub ich bezpośrednim sąsiedztwie oraz na wyniesieniach terenu. Z racji intensywnej uprawy roli, duża część stanowisk potencjalnie narażona jest na zniszczenie, ale ze względu na stopień zagrożenia i ich wartość poznawczą należy je zróżnicować i adekwatnie z nimi postępować. Przy szczególnie ważnych stanowiskach archeologicznych (zwłaszcza tych posiadających własną formę terenową – grodziska i kurhany), w ich obrębie i otoczeniu powinien obowiązywać całkowity zakaz zabudowy. W przypadku zaistnienia konieczności przeprowadzenia prac ziemnych na obszarze stanowisk archeologicznych właściwy miejscowo konserwator zabytków może nakazać wykonanie wyprzedzających inwestycję badań archeologicznych.

W przypadku zaistnienia konieczności przeprowadzenia prac ziemnych na obszarze stanowiska należy realizować wyprzedzające daną inwestycję ratownicze badania archeologiczne, a w bezpośrednim sąsiedztwie stanowiska przeprowadzić ścisły nadzór archeologiczny. Ewentualne granice stref badań powinny zostać ustalone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego lub określone na mocy decyzji o warunkach zabudowy lub inwestycji celu publicznego.

Należy zwrócić baczną uwagę na prace ziemne podczas działalności inwestycyjnej w obrębie poszczególnych stanowisk archeologicznych i objąć te stanowiska ochroną konserwatorską już na etapie koncepcyjnym. Inwestorzy powinni wystąpić do właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków o wydanie zaleceń i uwarunkowań koniecznych do spełnienia w związku z daną inwestycją. Właściwy miejscowo Konserwator Zabytków może nakazać wykonanie poprzedzających inwestycję badań wykopaliskowych lub prowadzenie nadzoru archeologicznego w trakcie trwania prac ziemnych. Niezależnie od działalności inwestycyjnej, stanowiska w obrębie których zewidencjonowano liczne zabytki ruchome, zebrane w trakcie badań powierzchniowych należy typować w pierwszej kolejności do ratowniczych badań wykopaliskowych. Dodatkowo postuluje się także przeprowadzenie planowych badań archeologicznych, ukierunkowanych na uzupełnienie informacji dotyczących konkretnych stanowisk. W przypadku ujawnienia podczas badań archeologicznych nowych faktów osadniczych należy ten fakt odnotować w karcie adresowej gminnej ewidencji zabytków.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych oraz pradziejowych i nowożytnych nawarstwień kulturowych niezbędne jest ujmowanie zagadnień związanych z ochroną zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz uzgadnianie i wypełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków. W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z PWKZ.

6.6 ZABYTKI MUZEALNE

Gmina Choczewo nie posiada wyodrębnionej jednostki powołanej do gromadzenia i badania oraz opieki nad obiektami posiadającymi wartość historyczną bądź artystyczną o znaczeniu regionalnym lub lokalnym. Znaleźiska archeologiczne związane z ratunkowymi i systematycznymi badaniami przeprowadzonymi na terenie Gminy Choczewo znajdują się we władaniu m.in. Muzeum Archeologicznego w Gdańsku. Ponieważ odnajdywane artefakty nie należały do najwybitniejszych okazów charakteryzujących Pomorze Gdańskie, nie zostały włączone do ekspozycji, ale stanowią ogólny materiał badawczy.

6.7 ELEMENTY DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jest to pojęcie trudno definiowalne w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne obejmuje także przejawy zachowań kulturowych i ich wytworów, takie jak: tradycje i przekazy ustne (w tym język jako narzędzie

przekazu), spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, a także rzemiosła.

Mieszkańcy Gminy Choczewo mają samoświadomość etniczną i kulturową związaną z pamięcią własnych korzeni migracyjnych. Ich wspólnotę kulturową od powojennych dziesięcioleci kształtuje Kościół katolicki, obyczajowość zakorzeniona w religijności oraz współczesny patriotyzm polski. Dziedzictwem wypracowanym promocyjnie na odkrywaniu lokalnej przeszłości w części powiatu wejherowskiego jest folklor kaszubski.

Gromadzenie i udostępnianie księgozbioru realizuje Gminny Ośrodek Kultury i Biblioteka im. Stefana Żeromskiego w Choczewie i gminne szkoły, promujące czytelnictwo i udział w kulturze amatorskiej poprzez organizację konkursów plastycznych i małych form teatralnych.

Propagowanie kultury muzycznej incydentalnie realizują szkoły i parafia w Choczewie. Reliktem obrzędowości są tematyczne widowiska szkolne.

Niematerialnym dziedzictwem kulturowym są geograficzne i historyczne nazwy miejscowości, funkcjonujące w polskiej i niemieckiej wersji językowej, niestety słabo znane mieszkańcom wsi Gminy Choczewo.

W zaniku są miejscowe tradycje rolnicze. Nowoczesna technika rolna i nowoczesna infrastruktura rolnicza, atrakcyjne pod względem poprawy efektywności i warunków pracy, wpływają na zmianę modelu funkcjonowania mieszkańców wsi związanych z uprawą roli. Uwarunkowania towarzyszące zmianom w rolnictwie są potencjałem ochrony kulturowej wsi, poprzez etnograficzne działania muzealne.

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT dla Gminy Choczewo.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • Niezwykle atrakcyjne położenie gminy, sprzyjające rozwojowi turystyki • Dobra drogowa dostępność komunikacyjna, • Niewielka odległość od siedziby województwa - Gdańska • Atrakcyjne nadmorskie położenie, przyciągające co roku tysiące turystów • Utrzymanie w dobrym stanie większości obiektów sakralnych oraz obiektów użyteczności publicznej • Interesujące obiekty zabytkowe, takie jak np. zespół Latarni Morskiej Stilo • Duża liczba zabytkowych założeń folwarcznych o znaczeniu ponadregionalnym • Urozmaicony krajobraz gminy • Duża liczba szlaków turystycznych, w tym trasy rowerowej R10 • Wykorzystywanie funduszy unijnych • Zainteresowanie historią i kulturą regionu wśród władz gminy • Odbywające się regularnie imprezy kulturalne • Zwiększająca się liczba odwiedzających gminę turystów • Czystość środowiska naturalnego • Często aktualizowana strona internetowa Urzędu Gminy, zawierająca bogate informacje dotyczące historii i zabytków regionu • Zaktualizowana baza danych Gminnej Ewidencji Zabytków • Uznana marka i dobry wizerunek gminy • Zaktualizowana baza danych Gminnej Ewidencji Zabytków 	<ul style="list-style-type: none"> • Zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków • Gwałtowny rozwój nowej zabudowy • Niekontrolowane przebudowy i rozbiórki obiektów zabytkowych • Trudności finansowe właścicieli obiektów zabytkowych • Niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego • Brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych • Problemy komunikacyjne w trakcie dużego natężenia urlopowego • Sezonowość turystyki • Migracje rdzennej ludności

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie środków budżetowych na działania związane z ochroną zabytków • Pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków • Szersza promocja walorów kulturowych Gminy • Wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki budynków • Wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne • Tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby • Rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym regionu • Współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk) • Powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych w sferze dziedzictwa kulturowego • Tworzenie systemu informacji turystycznej oraz jednolitej identyfikacji wizualnej obiektów zabytkowych • Komplementarność Programu Gminnego z Programem Opieki nad Zabytkami dla Województwa Pomorskiego 	<ul style="list-style-type: none"> • Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nie nawiązujących do historycznego charakteru • Niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych • Niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remoncie obiektów zabytkowych • Niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska • Zwiększony ruch turystyczny powodujący degradację substancji zabytkowej • Zanieczyszczenie środowiska związane ze zwiększoną liczbą pojazdów • Częściowy zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia • Częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego • Niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych • Klęski żywiołowe i inne zdarzenia losowe (pożary) • Akty wandalizmu

8.ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY CHOCZEWO

Gminny Program Opieki nad Zabytkami formułuje szereg działań samorządu w zakresie opieki nad zabytkami z terenu Gminy. Wyznaczone kierunki i zadania uwzględniają specyfikę dziejów Gminy i charakter jego dziedzictwa kulturowego, są zgodne z celami wskazanymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także komplementarne w stosunku do pozostałych dokumentów strategicznych.

Celem strategicznym dla Gminy Choczewo – kontynuowanym zgodnie z poprzednią perspektywą programu jest zachowanie dziedzictwa kulturowego gminy, służące rozwojowi społeczno-gospodarczemu i pogłębianiu tożsamości jej mieszkańców.

Ze względu na fakt, że niewielka grupa obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków jest administrowana przez Gminę Choczewo, a te które do nich należą zostały w ostatnich latach wyremontowane ze środków budżetowych, niniejszy program skupia się przede wszystkim na działaniach miękkich, związanych z promocją i wykorzystaniem turystycznym zabytków gminnych.

PROPONOWANE KIERUNKI DZIAŁAŃ GMINY

CEL 1: Ochrona i opieka nad zabytkami oraz ochrona krajobrazu kulturowego poprzez priorytetowe traktowanie obszarów wartościowych kulturowo w kształtowaniu polityki przestrzennej Gminy

Priorytet:	Działania:
Ścisłe powiązanie zadań służących opiece nad zabytkami ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz polityką przestrzenną Gminy	- aktualizacja poszczególnych dokumentów - dbałość o włączenie ochrony dziedzictwa kulturowego do treści dokumentów

Integrowanie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz walorów przyrodniczych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego	- w przypadku uchwalania nowych miejscowych planów zagospodarowania niezbędne jest uwzględnianie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego
Wprowadzenie i egzekwowanie zasad ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego	- wprowadzenie jednolitej polityki dotyczącej obiektów zabytkowych - dążenie do zachowania ładu przestrzennego w ramach istniejących jednostek osadniczych
Współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków przy identyfikacji celów związanych z ochroną dziedzictwa historycznego	- polityka przestrzenna gminy (ochrona zabytków w aktach planistycznych)
Ochrona dziedzictwa archeologicznego Gminy	- prowadzenie monitoringu stanowisk archeologicznych objętych ochroną in situ - wykup i konserwacja terenów o największej wartości archeologicznej, lub wsparcie właścicieli prywatnych w utrzymaniu zagospodarowania zapewniającego nienaruszalność substancji zabytków archeologicznych (m.in. poprzez prowadzenie zieleni niskiej, upraw łąk)

CEL 2: Wykorzystanie zasobów i walorów krajobrazu kulturowego Gminy w rozwoju turystyki.

Priorytet:	Działania:
Wprowadzenie na terenie Gminy zintegrowanego systemu informacji wizualnej dotyczącej zasobu i walorów dziedzictwa kulturowego, w odniesieniu do najcenniejszych przestrzeni (krajobrazów), miejsc (punktów widokowych bądź pamiątkowych), obiektów (parki, budowle, zespoły).	- identyfikacja najcenniejszych zabytków - opracowanie jednolitego systemu oznaczeń - odpowiednie wyeksponowanie najcenniejszych zabytków

Dbłość o utrzymanie zachowanych układow ruralistycznych wraz z elementami charakterystycznej, regionalnej zabudowy	- dbłość o włczenie ochrony dziedzictwa kulturowego do treści dokumentów planistycznych
Promocja walorów krajobrazowych (zabytkowych i przyrodniczych) terenów Gminy	- organizacja konkursów plastycznych w szkołach, wycieczek historycznych, współpraca ze szkołami i z biblioteką, - udział w targach, konferencjach bądź programach międzygminnych
Inicjowanie, wspieranie i udzielanie pomocy przy tworzeniu nowoczesnych multimedialnych ekspozycji (stałych i czasowych) poświęconych dziedzictwu regionu	- przy wykorzystaniu środków krajowych i unijnych
Współpraca z mediami regionalnymi w zakresie promocji walorów dziedzictwa kulturowego, ze szczególną uwagą zwróconą na problematykę rewitalizacji zabytków.	- w tym działania marketingowe, przyciągające zarówno turystów, jak i inwestorów
Rozbudowa szlaku rowerowego R10 przebiegającego przez gminę	- poprawa infrastruktury turystycznej - włczenie zabytków w szlak rowerowy - umieszczenie informacji o zabytkach gminnych przy trasie szlaku

CEL 3: Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy oraz jego promocja wśród lokalnej społeczności

Priorytet:	Działania:
Wprowadzanie zmian w gminnej ewidencji zabytków w oparciu o aktualizowany wykaz obiektów zabytkowych	- regularna aktualizacja gminnej ewidencji zabytków i stanowisk archeologicznych - występowanie do WUOZ o wykreślanie obiektów, które utraciły walory zabytkowe

Inwentaryzacja obiektów małej architektury, jako świadectwa kulturalnej przeszłości regionu (krzyże, kapliczki przydrożne, miejsca pamięci)	<ul style="list-style-type: none"> - przeprowadzenie inwentaryzacji terenowej dla poszczególnych typów obiektów - wpisanie najcenniejszych z nich do gminnej ewidencji zabytków
Okresowe przeglądy zabezpieczeń obiektów zabytkowych zgodnie z Gminnym programem ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych	<ul style="list-style-type: none"> - opracowanie programu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych - określenie procedur przeciwdziałania zagrożeniom
Wspieranie rozwoju regionalnych galerii, izb pamięci, świetlic (np. istniejących izb historycznych, muzeów itp.)	<ul style="list-style-type: none"> - wsparcie dla wydawania publikacji regionalnych - organizacja konkursów wiedzy o regionie itd.
Popularyzacja opieki nad zabytkami poprzez wszelkiego rodzaju konkursy promujące wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego oraz warsztaty i pokazy w zakresie tradycyjnych rzemiosł budowlanych	<ul style="list-style-type: none"> - we współpracy ze szkołami, bibliotekami, regionalistami itd. - organizacja jarmarków, festynów, zapraszanie regionalnych twórców i rzemieślników - kontynuacja festiwalu „Kulturalna Scena Letnia” odbywającego się corocznie we wnętrzu obiektów zabytkowych
Kultywowanie elementów lokalnej tradycji i kultury kaszubskiej wśród mieszkańców gminy	<ul style="list-style-type: none"> - wprowadzenie elementów lokalnego folkloru do edukacji szkolnej - wsparcie dla organizacji promujących kulturę i tradycje kaszubskie - organizacja imprez związanych z kulturą kaszubską

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania opisane w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Choczewo powinny być realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, właścicieli oraz zarządców

obiektów, parafii, organizacji pozarządowych i stowarzyszeń, w ramach posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków wynikających z obowiązujących przepisów prawnych.

Ze strony gminy Choczewo zadania będą wykonywane bądź wspierane przez gminne jednostki organizacyjne (szkoły, przedszkola, gminne placówki kultury – np. Gminny Ośrodek Kultury i Biblioteka) oraz wydziały Urzędu Gminy w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- prawne (np. poprzez uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów o wartościach artystycznych i zabytkowych, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków),
- finansowe (np. udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane przy zabytkach, nagrody, ulgi finansowe),
- społeczne (działania stymulujące np. w zakresie edukacji, promocji, informacji, działań sprzyjających tworzeniu miejsc pracy związanych z rozwojem turystyki),
- kontrolne (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego – gminnej ewidencji zabytków),
- koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z gminami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi i akademickimi, związkami wyznaniowymi)

10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy art.87 ust.1 i ust.5 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*(tj. Dz.U. z 2018r. poz. 2067 ze zm.) Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat. Wójt sporządza sprawozdanie z jego realizacji co 2 lata i przedstawia je Radzie Gminy. Wskazane jest aby sprawozdania z realizacji Programu

Opieki nad Zabytkami były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji gminnego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym m.in. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu Gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków w rozdziale 92120 - Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania

opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- dotacje ministra kultury oraz programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (szczegóły dostępne na <http://www.mkidn.gov.pl>)
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków (szczegóły dostępne na https://wuoz_gd.bip.gov.pl/dotacje/zasady-przyznawania-dotacji.html)
- dotacje wojewódzkie
- dotacje powiatowe
- dotacje gminne
- inne źródła

Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych (szczegóły nt. nowej perspektywy finansowania dostępne są na stronach WRPO)
- źródła w ramach programów unijnych takich jak Program Rozwoju Obszarów Wiejskich lub Program Infrastruktura i Środowisko czy Program FEnIKS 2021
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Fundusz EOG (szczegóły programów ogłaszane są na bieżąco)

11.1 ŹRÓDŁA KRAJOWE

DOTACJE NA DOFINANSOWANIE PRAC KONSERWATORSKICH, RESTAURATORSKICH LUB ROBÓT BUDOWLANYCH UDZIELANE PRZEZ MINISTRA WŁAŚCIWEGO DS. KULTURY ORAZ PROGRAMY OPERACYJNE MINISTERSTWA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Ogłaszane decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego programy operacyjne stanowią podstawę ubiegania się o środki ministerialne na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze. Programy operacyjne określają: cele, zadania, typy projektów, alokację finansową, uprawnionych wnioskodawców, tryb naboru i wyboru wniosków, kryteria oceny, zobowiązania wnioskodawców, wskaźniki monitoringu. Przy ocenie wniosków branych jest pod uwagę wiele kryteriów, m.in.: wartość merytoryczna, zakorzenienie w tradycji, zasadność realizacji projektu, wiarygodność organizatora, efektywność wykorzystania środków. Programy są ogłaszane rokrocznie, z reguły w kilku priorytetach.

Celem Programu „Dziedzictwo kulturowe” jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej.

Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

a. Ochrona zabytków

Strategicznym celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Kluczowe dla realizacji celów priorytetu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. W ramach priorytetu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. W pierwszej kolejności wsparcie otrzymywać będą obiekty najbardziej zagrożone oraz zabytki najcenniejsze – wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznane za Pomniki Historii oraz te, posiadające wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Biorąc pod uwagę fakt, że priorytet ma charakter ogólnopolski, szczególny nacisk kładziony jest też na projekty uwzględniające rolę zabytków w rozwoju turystyki. Dlatego istotnym celem priorytetu jest kierowanie pomocy dla cennych obiektów położonych na terenach uboższych gospodarczo i turystycznie, czego efektem będzie zwiększenie dostępności do zabytków, podniesienie atrakcyjność regionów i

wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

Mimo, że określone regulaminem zasady dopuszczają możliwość całkowitego finansowania zadania, to wsparcie takie będzie można otrzymać tylko w szczególnych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną i naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub gdy stan zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac. Istotnym elementem brany pod uwagę przy ocenie organizatorów będzie ich doświadczenie, podejmowanie w przeszłości działań zmierzających do zabezpieczenia obiektu zabytkowego oraz umiejętność pozyskiwania innych niż ministerialne środków na realizację zadania, a także zdolność do maksymalnego wykorzystania w przyszłości potencjału dofinansowanej inwestycji. Kluczowym efektem działań realizowanych w ramach priorytetu winno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych we współczesnym, podlegającym dynamicznym, nierzadko nieodwracalnym zmianom otoczeniu. Dzięki realizacji nakreślonych wyżej celów obiekty zabytkowe, zachowując status materialnych świadectw minionych wieków, pozostaną integralną, pełnoprawną częścią czasów obecnych i przyszłych.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

1. Prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
2. Prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków).
3. W przypadku zadań określonych w ust. 1 można ubiegać się wyłącznie o dofinansowanie kosztów określonych w art. 77. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.).

4. Do priorytetu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

Uprawnieni wnioskodawcy

1. O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego – osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.
2. W przypadku zadań określonych w § 1 ust. 1 pkt. 2 regulaminu tego priorytetu o dofinansowanie ubiegać mogą się wyłącznie wnioskodawcy, których działalność nie jest finansowana ze środków publicznych.
3. O dofinansowanie w ramach priorytetu nie mogą ubiegać się państwowe instytucje kultury, publiczne szkoły oraz uczelnie wyższe, uczelnie artystyczne oraz inne podmioty, o których mowa w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Tryb naboru: do 30 listopada i 31 marca każdego, kolejnego roku. Nabory listopadowe zazwyczaj wyczerpują alokację na dany rok

1. Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 25 000,00 zł.
2. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.
3. Dofinansowanie, zgodnie z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, może być udzielone w wysokości do 50% nakładów koniecznych.
4. W przypadkach określonych w art. 78 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dofinansowanie może być udzielone w kwocie do 100% nakładów koniecznych.
5. Wnioskodawca ubiegający się o kwotę wyższą niż 50% nakładów koniecznych zobowiązany jest umieścić we wniosku stosowną informację na ten temat wraz z uzasadnieniem. Wniosek nie zawierający takiego uzasadnienia zostanie odrzucony jako błędny formalnie.

Na podstawie art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować nakłady konieczne na:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
7. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
14. uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;

16.zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15;

17.zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

UWAGA - sporządzenie ekspertyz, badań, dokumentacji, programów lub projektów stanowi koszty kwalifikowane jedynie w przypadku, gdy są częścią prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, bądź wynikają z prowadzonych prac i są wykonywane po dacie podpisania umowy o dotację.

b. Kultura ludowa i tradycyjna

Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych (w tym zawodowych i wiekowych np. zjawisk folkloru dziecięcego i młodzieżowego). Inicjatywy te mają przyczyniać się do integracji członków społeczności, wśród których dane zjawiska funkcjonują, i w ramach których są przekazywane (transmitowane). Zadaniem programu jest wspieranie działań związanych z materialnym oraz niematerialnym wymiarem dziedzictwa kulturowego, co wpisuje się w założenia ratyfikowanej w 2011 roku przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym

tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami.

c. Ochrona zabytków archeologicznych

Strategicznym celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Cel ten został sformułowany w oparciu o fundamentalną dla ochrony dziedzictwa kulturowego zasadę zrównoważonego rozwoju, która dopuszcza inwazyjne metody badawcze jedynie w ostateczności, gdy stanowisko (zabytek archeologiczny) narażone jest na bezpośrednie zniszczenie spowodowane oddziaływaniem przyrodniczym, bądź działaniami człowieka. Stąd zadaniem priorytetu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także publikacja ich wyników. Nie będą natomiast wspierane projekty, które prowadzą do niszczenia stanowisk archeologicznych (np. poprzedzające rekonstrukcje na stanowisku archeologicznym).

Ze względu na rozległość, różnorodność, a zwłaszcza nieodnawialność zasobów tworzących dziedzictwo archeologiczne oraz złożoność procesów związanych z jego badaniem i ochroną, kluczowe dla właściwej realizacji celów priorytetu jest nie tylko zachowanie wysokiej wartości naukowej i poznawczej prowadzonych działań, lecz również przestrzeganie w trakcie ich realizacji określonych norm międzynarodowych, wskazanych w Europejskiej konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego (Konwencja Maltańska) i Międzynarodowej Karcie Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym ICOMOS (Karta Lozańska). Zadania finansowane z ramach priorytetu powinny być realizowane zgodnie z tymi zasadami. Szczególnie istotne jest upowszechnianie wyników badań już zakończonych, które do tej pory nie doczekały się opracowania i publikacji, stąd projekty podejmujące takie zagadnienia będą wyżej oceniane.

Biorąc pod uwagę fakt, że istotnym czynnikiem, umożliwiającym skuteczną realizację projektów o wyżej nakreślonym profilu, jest stabilność finansowa i organizacyjna, w ramach priorytetu rozszerzony zostaje zakres finansowania zadań w trybie wieloletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu priorytetu.

Wsparcie finansowe udzielane będzie tym projektom, których autorzy, dysponując niezbędnym doświadczeniem oraz zapleczem organizacyjnym i naukowym, gwarantują stabilność działania oraz wysoki poziom kadry odpowiedzialnej za realizację podjętych zamierzeń merytorycznych.

Zasadniczym efektem działań finansowanych w ramach priorytetu powinno być upowszechnienie w środowisku naukowym i konserwatorskim wyników przeprowadzonych dotychczas badań, co pozwoli na wykorzystanie ich do świadomej i zrównoważonej ochrony dziedzictwa. Równoległe działania te powinny rozwijać świadomość społeczną, zarówno jeśli chodzi o wartość dziedzictwa archeologicznego, jak i potrzebę jego zachowania i ochrony, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań, służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:

- 1) ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;
- 2) nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
- 3) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

W przypadku wyników archeologicznych badań poprzedzających inwestycje, dofinansowane mogą być wyłącznie koszty opracowania redakcyjnego i publikacji książkowej oraz ewentualnych dodatkowych analiz, które nie zostały wykonane w ramach umowy z inwestorem.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury;
- 2) państwowe instytucje kultury;
- 3) organizacje pozarządowe;

- 4) publiczne uczelnie akademickie;
- 5) niepubliczne uczelnie akademickie;
- 6) podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

1. Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 30 000 zł.
2. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.
3. Maksymalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 200 000 zł oraz nie może przekraczać 85% budżetu przedstawionego we wniosku.

Wnioskodawca może ubiegać się o dofinansowanie zadania na okres dwóch kolejnych lat. Zadania dwuletnie muszą spełniać następujące warunki:

- 1) wnioskodawca przedstawia w formularzu wniosku odrębne kosztorysy i harmonogramy na każdy rok realizacji zadania;
- 2) w każdym roku realizacji zadania obowiązują wymagania odnośnie minimalnej i maksymalnej kwoty dofinansowania wnioskowanego na dany rok realizacji, określone w § 14 ust. 1 i ust. 3 regulaminu priorytetu;
- 3) w każdym roku realizacji zadania obowiązują wymagania odnośnie procentowego udziału dofinansowania ministra w stosunku do rocznego budżetu zadania określone w § 14 ust. 3 regulaminu priorytetu, z zastrzeżeniem § 14 ust. 7-9 .

W przypadku pozytywnego rozpatrzenia wniosku, określona zostaje całościowa kwota dofinansowania wraz z podziałem na każdy rok realizacji.

Koszty kwalifikowane:

1. Honoraria i wynagrodzenia:
  - wykonawców badań, dokumentacji, konserwacji i analiz specjalistycznych,
  - autorów tekstów i opracowań,
  - redaktorów, tłumaczy i recenzentów tekstów do publikacji.
2. Zakup usług związanych z realizacją zadania:

- analizy i badania specjalistyczne, np. metalograficzne, dendrologiczne,
- wykonanie dokumentacji, także w formie cyfrowej (np. modele 3D, skany),
- konserwacja zabytków ruchomych,
- wykonanie zdjęć lotniczych,
- badania nieinwazyjne, np. geomagnetyczne, elektrooporowe.

3. Koszty związane z publikacją, w tym:

- projekt, skład, łamanie, druk,
- opracowanie fotografii i ilustracji,
- tłoczenie płyt,
- publikacja w internecie.

4. Organizacja realizacji zadania, w tym:

- wynajęcie sprzętu niezbędnego do wykonania badań,
- zakup map niezbędnych do realizacji zadania,
- zakup niezbędnych materiałów biurowych,
- koszty transportu i wyjazdów w teren (z wyłączeniem noclegów),
- koordynacja zadania,
- obsługa finansowo-księgową (nie dotyczy instytucji kultury oraz uczelni).

5. Promocja zadania, w tym: ogłoszenia w mediach i internecie, ulotki i broszury reklamowe, organizacja wystaw, spotkań i konferencji (ale nie udział w konferencjach organizowanych przez inne podmioty).

Koszty promocji nie powinny przekraczać 10% budżetu zadania.

d. Rozwój infrastruktury kultury – Infrastruktura kultury

Celem Programu „Rozwój infrastruktury kultury” jest wsparcie infrastruktury i poprawa funkcjonowania podmiotów prowadzących działalność kulturalną, szkół i uczelni artystycznych oraz domów kultury.

Celem priorytetu jest stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze.

Od wielu lat sytuacja podmiotów działających w sferze kultury ukazuje ogromne potrzeby wsparcia finansowego, które umożliwi ich modernizację i rozwój, a także zwiększenie dostępu i podniesienie atrakcyjności oferty kulturalnej. Strategicznym celem priorytetu jest zatem stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze. Katalog działań priorytetu, obejmujący prace budowlane, zakup wyposażenia niezbędnego dla realizacji celów statutowych, czy sporządzanie dokumentacji technicznej, daje możliwość finansowania zadań generujących istotne zmiany jakościowe, w zakresie sprawności i efektywności funkcjonowania zaplecza materialno-technicznego, podmiotów objętych priorytetem.

Ze względu na zróżnicowany stan infrastruktury w tym sektorze założenia priorytetu dopuszczają finansowanie różnorodnych zadań. Szczególnie istotne są: poprawa stanu infrastruktury kultury zwiększająca dostęp do oferty kulturalnej i podnosząca jej atrakcyjność, działania przyczyniające się do faktycznego zwiększenia potencjału instytucji kultury, dostosowanie do standardów europejskich, wzrost konkurencyjności podmiotu, wzmocnienie działalności o charakterze ponadregionalnym. Konieczne jest także wspieranie zadań o charakterze interwencyjnym, likwidujących skutki zdarzeń losowych, klęsk żywiołowych lub związanych z prowadzeniem wieloletnich inwestycji, wdrażaniem działań zapewniających niezbędne warunki do prowadzenia działalności kulturalnej.

Biorąc pod uwagę fakt, że istotnym czynnikiem umożliwiającym skuteczną realizację projektów, o wyżej nakreślonym profilu, jest stabilność finansowa i organizacyjna, zostaje wprowadzona w ramach priorytetu możliwość finansowania zadań w trybie wieloletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu priorytetu w danym roku budżetowym. Wsparcie finansowe kierowane będzie do podmiotów, których zadania powstaną w oparciu o stabilne źródła finansowania, przy założeniu, że autorzy projektów gwarantują konsekwentną realizację podjętych działań, a inwestycje wpiszą się w ich kompleksowe plany rozwoju. Istotnym kryterium oceny projektów będą zarówno korzyści, wynikające z realizacji zadania na tle potrzeb podobnej grupy wnioskodawców, jak i zdolność do

prowadzenia działań inwestycyjnych oraz dotychczasowa działalność kulturalna w okresie 2 ostatnich lat.

Inwestycje w zakresie poprawy infrastruktury, poprzez tworzenie przyjaznej i nowoczesnej bazy technicznej, powinny przyczynić się do zwiększenia efektywności działalności instytucji kultury oraz wzrostu uczestnictwa w kulturze.

1. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań inwestycyjnych służących prowadzeniu działalności kulturalnej:

- 1) budowa, roboty budowlane, przebudowa, remont wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych i wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej;
- 2) zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej, w tym zakup instrumentów muzycznych;
- 3) przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji, w tym projektów architektonicznych, studiów wykonalności, analizy oddziaływania na środowisko;
- 4) zadania dotyczące budowy, rozbudowy i przebudowy obiektów budowlanych wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych, współfinansowanych w ramach programów europejskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury - z wyjątkiem domów kultury, centrów kultury oraz ośrodków kultury;
- 2) państwowe instytucje kultury;
- 3) jednostki samorządu terytorialnego - z wyjątkiem sytuacji, gdy występują o dofinansowanie jako organy prowadzące domy kultury, centra kultury oraz ośrodki kultury;
- 4) organizacje pozarządowe;
- 5) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

1. Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi:

- 1) 50 000 zł – w przypadku zadań określonych w §1 ust. 1 pkt. 2 i pkt. 3 regulaminu priorytetu;
- 2) 300 000 zł – w przypadku zadań określonych w §1 ust. 1 pkt. 1 i pkt. 4 regulaminu priorytetu.

2. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.

3. Wnioskowane dofinansowanie nie może przekraczać:

- 1) 75% budżetu przedstawionego we wniosku w przypadku zadań o kwocie wnioskowanego dofinansowania nie wyższej niż 3 000 000 zł;
- 2) 50% budżetu przedstawionego we wniosku w przypadku zadań o kwocie wnioskowanego dofinansowania wyższej niż 3 000 000 zł.

Koszty kwalifikowane:

Budowa, roboty budowlane, przebudowa i remont obiektu budowlanego na cele działalności kulturalnej i edukacyjnej w zakresie kultury – koszty prac wykonywanych w obiektach lub koszty adaptacji obiektów, służących poprawie warunków ich funkcjonowania, tj.:

- budowa – wykonanie obiektu budowlanego w określonym miejscu, a także odbudowa, rozbudowa, nadbudowa obiektu budowlanego;
- roboty budowlane – prowadzenie prac polegających na budowie, przebudowie, montażu, remoncie lub rozbiórce obiektu budowlanego;
- przebudowa (modernizacja) – wykonanie robót budowlanych, w wyniku których następuje zmiana parametrów użytkowych lub technicznych istniejącego obiektu budowlanego;
- remont – wykonywanie w istniejącym obiekcie budowlanym robót budowlanych polegających na odtworzeniu stanu pierwotnego, przy czym możliwe jest stosowanie wyrobów budowlanych innych, niż użyto w stanie pierwotnym. Dopuszcza się prace remontowe polegające na bieżącej konserwacji i wykończeniu obiektu (malowanie ścian, cyklinowanie podłóg);

- urządzenia budowlane – wyposażenie obiektu budowlanego w urządzenia techniczne zapewniające możliwość użytkowania obiektu, jak: przyłącza, urządzenia instalacyjne, w tym służące oczyszczaniu lub gromadzeniu ścieków, a także place postojowe, ogrodzenia;
- przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do realizacji planowanych prac – koszty opracowań/projektów dokumentacji branżowej, w tym także projekty aranżacji wnętrz;
- nadzór inwestorski/autorski – kontrola obiektów i procesów budowlanych;
- koszty związane z przeprowadzeniem postępowania przetargowego;
- koszty transportu.

Zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej, w tym zakup instrumentów muzycznych – koszty zakupu środków trwałych służących wielokrotnemu wykorzystaniu takich jak:

- instrumenty i akcesoria muzyczne;
- sprzęt komputerowy i oprogramowanie;
- urządzenia biurowe;
- meble;
- systemy zabezpieczające przed kradzieżą/włamaniem;
- sprzęt/system nagłośnieniowy, oświetleniowy, multimedialny;
- wyposażenie pracowni specjalistycznych, np. pracowni plastycznych (sztalugi, antyramy, piece ceramiczne, koła garncarskie itp.), muzycznych, baletowych, krawieckich, scenograficznych, fotograficznych (aparaty fotograficzne, obiektywy, lampy, statywy, akcesoria ciemniowe itp.), filmowych, multimedialnych (tablice interaktywne, sprzęt audio-video, komputerowy, czytniki, tablety, oprogramowanie itp.), sal wystawowych (gabloty, systemy ekspozycyjne, manekiny itp.); sal teatralnych i kinowych (fotele, kurtyny, żaluzje, rolety, wyposażenie audio-video, rampy oświetleniowe, zaplecze itp.);
- środki transportu służące działalności kulturalnej;

- specjalistyczny sprzęt umożliwiający osobom niepełnosprawnym dostęp do oferty kulturalnej;
- montaż zakupionego sprzętu lub wyposażenia;
- transport zakupionego wyposażenia.

Przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji - koszty wykonania projektów architektonicznych, studium wykonalności, prognoz oddziaływań na środowisko.

Budowa, rozbudowa i przebudowa obiektów budowlanych, wraz z zakupami niezbędnych urządzeń budowlanych, współfinansowanych w ramach programów europejskich - współfinansowanie kosztów niekwalifikowanych projektów budowy i przebudowy obiektów służących działalności kulturalnej ze środków europejskich, mających podpisane umowy na dofinansowanie projektu, które są kosztami objętymi niniejszym programem jak w przypadku zadań określonych w §1 ust. 1 pkt. 1 regulaminu.

Warto wspomnieć także o innych programach realizowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a mianowicie:

- „Zabytek Zadbany” - jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 roku podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Ocenie Jury konkursowego podlegać będą jakość i zakres prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych, a także wykonane rewitalizacje zabytków architektury. Konkurs promuje właściwe użytkowanie zabytkowych obiektów, ochronę „substancji zabytkowej” podczas

wykonywanych remontów, utrzymanie estetycznego wyglądu budowli oraz ich otoczenia, które nierzadko również wpisane jest do rejestru zabytków.

- Wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi w kraju - Celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń

DOTACJE NA DOFINANSOWANIE PRAC KONSERWATORSKICH, RESTAURATORSKICH LUB ROBÓT BUDOWLANYCH UDZIELANE PRZEZ WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTKÓW

1. Cel rozdziału środków:

Poprawa stanu zachowania zabytków poprzez:

- a) ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego;
- b) konserwację i rewaloryzację zabytków;
- c) udostępnianie zabytków na cele publiczne.

2. Rodzaje kwalifikujących się zadań: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (projekty realizowane bez udziału środków europejskich):

- a) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, niewymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- b) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, wymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- c) przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

3. Uprawnieni wnioskodawcy:

- a) osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa

własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego;

- b) z wnioskiem o udzielenie dofinansowania, o którym mowa w pkt 2 lit. c, może wystąpić wnioskodawca, którego działalność nie jest finansowana ze środków publicznych, po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Wnioskodawcami nie mogą być: państwowe instytucje kultury nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego lub współprowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego i Ministra Edukacji Narodowej, państwowe szkoły i uczelnie wyższe, a także podmioty określone w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

4. Koszty kwalifikujące się do dofinansowania:

- a) dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych może obejmować nakłady konieczne na prace lub roboty określone w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. nr 162, poz. 1568 ze zm.);
- b) dofinansowanie może być udzielone w wysokości do 50% nakładów koniecznych;
- c) dofinansowanie w wysokości do 100 % może być udzielone jedynie w przypadkach gdy:
- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową, albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub robót,
  - stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót.

Wnioskodawca ubiegający się o kwotę wyższą niż 50% nakładów koniecznych jest zobowiązany do uzasadnienia swojego wniosku. Uzasadnienie winno być poparte dokumentem potwierdzającym spełnienie przez wnioskodawcę przesłanek o których mowa w art. 78 ust. 2 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (np. kserem karty białej, szczegółowy opis stanu zachowania obiektu sporządzony przez autora programu prac konserwatorskich, ekspertyza techniczna itp.).

DOTACJE WOJEWÓDZKIE

Proces dofinansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, odbywa się zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie odpowiedniej uchwały Sejmiku Województwa w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze województwa.

DOTACJE POWIATOWE

W myśl art. 81. ust. 1. i 2. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Art. 82. 1. Precyzuje, iż łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy lub powiatu nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

DOTACJE GMINNE

Zgodnie z art. 81 w/w ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 1990 r. nr 16, poz. 95 ze zm.) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace

konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Miasta lub Gminy.

11.2 ŹRÓDŁA ZAGRANICZNE W RAMACH FUNDUSZY STRUKTURALNYCH

REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

Regionalny Program Operacyjny posiada wiele możliwości wspierania inwestycji związanych z rewitalizacją. Tryb naboru wniosków odbywa się zazwyczaj w trybie konkursowym, ogłaszanym w zależności od harmonogramu realizacji RPO. W celu pozyskania środków z tych źródeł, należy dotrzeć do odpowiednich dokumentów programowych.

PROGRAM OPERACYJNY INFRASTRUKTURA I ŚRODOWISKO

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego największe znaczenie ma oś priorytetowa VIII – Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury, w ramach której wskazano Priorytet inwestycyjny 6 C – Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Priorytet zakłada lepszą dostępność infrastruktury kultury i dziedzictwa kulturowego oraz wzrost kompetencji kulturowych społeczeństwa jako ważnych elementów konkurencyjności gospodarki. Rezultatem interwencji będzie poprawa uczestnictwa społeczeństwa w kulturze skutkująca wzrostem poziomu kompetencji kulturowych oraz postaw kreatywnych, jako ważnych elementów poprawy konkurencyjności gospodarki.

W ramach priorytetu inwestycyjnego wsparciem objęte będą kompleksowe zadania związane z ochroną i udostępnieniem, w tym turystycznym, zabytków o znaczeniu ogólnopolskim i światowym, w tym znajdujących się na liście Światowego Dziedzictwa UNESCO i liście obiektów uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii. Przewiduje się również realizację projektów dotyczących rozwoju zasobów kultury jako miejsc prezentacji dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez poprawę standardów funkcjonowania instytucji kultury, pełniących rolę kulturotwórczą i rolę

ośrodków życia kulturalnego w wielu miastach Polski. Wspierane będą również nowoczesne rozwiązania w zakresie dostępu do kultury.

Wsparciem objęte zostaną projekty dotyczące infrastruktury małej skali, dla których maksymalna wartość wynosi 5 mln euro kosztów całkowitych; w przypadku projektów dotyczących dziedzictwa kulturowego znajdujących się na liście UNESCO próg ten wynosi 10 mln euro. Beneficjentami w ramach priorytetu inwestycyjnego będą instytucje kultury, archiwa państwowe, jednostki samorządu terytorialnego, szkoły i uczelnie artystyczne prowadzone i nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe, podmioty zarządzające obiektami indywidualnie wpisanymi na Listę Dziedzictwa UNESCO. Wsparcie będą mogły uzyskać również partnerstwa projektowe zawiązane przez uprawnionych beneficjentów. Grupami docelowymi wsparcia będą użytkownicy wspieranej infrastruktury, tj. mieszkańcy całej Polski oraz turyści (również zagraniczni).

PROGRAM FUNDUSZE EUROPEJSKIE NA INFRASTRUKTURĘ, KLIMAT, ŚRODOWISKO 2021-2027 (FEnIKS)

Głównym celem programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. W sektorze kultury planowane są działania mające na celu ochronę zabytków o światowym i krajowym znaczeniu zarówno ruchomych i nieruchomych. Jednocześnie będą rozwijane instytucje kultury oraz wspierana ich adaptacja do nowych funkcji kulturalnych i społecznych.

Budżet Programu wynosi 24 mld euro, realizowany będzie poprzez dotacje, instrumenty finansowe, instrumenty łączące finansowanie zwrotne i dotacyjne. Beneficjentem mogą być m.in. jednostki samorządu terytorialnego.

Uwaga! Wskazane powyżej możliwości wsparcia finansowego mają charakter informacyjny. W celu znalezienia dokładnych szczegółów oraz odpowiedniej formy dofinansowania na określone zadania należy dotrzeć do dokumentów programowych oraz kryteriów przyznawania dotacji, ponieważ co roku mogą one ulegać zmianom.

12. MISJA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest dokumentem długofalowym, zapisy w nim zawarte powinny być brane pod uwagę we wszelkich działaniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Konsekwentna realizacja założeń Programu przyczyni się do poprawy jakości środowiska kulturowego, wzrostu nakładów finansowych na inwestycje związane z obiektami zabytkowymi (zarówno w przypadku osób prywatnych, administracji publicznej, jak i organizacji pozarządowych), szerszej promocji gminy i przyciągnięcia turystów, a także do wzrostu świadomości regionalnej mieszkańców i poprawy ich sytuacji materialnej.

W sporządzanych co cztery lata aktualizacjach Programu powinny znajdować się odniesienia do uaktualnionych zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, zawartych w innych dokumentach strategicznych gminy, zwrócić też należy uwagę na wyszczególnienie obowiązujących w danym momencie aktów prawnych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami kładzie szczególny nacisk na wykorzystanie istniejących źródeł finansowania inwestycji związanych z opieką nad zabytkami, intensywne działania w obszarach najbardziej atrakcyjnych historycznie, promocję dziedzictwa kulturowego oraz wypracowanie odpowiednich schematów współpracy administracji samorządowej z właścicielami obiektów zabytkowych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki gminnej w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy. Wszystkie te elementy przyczynią się do postrzegania Gminy Choczewo, jako przyjaznej turystom i inwestorom, dumnej ze swoich walorów zabytkowych oraz dbającej o własne dziedzictwo kulturowe i historyczne.

**WYKAZ OBIEKTÓW ARCHITEKTURY WPISANYCH DO GMINNEJ EWIDENCJI
ZABYTKÓW**

LP	MIEJSCOWOŚĆ	ULICA	NR	OBIEKT	NR REJ. WOJ. POMORSKIEGO
1	Biebrowo		8	dwór w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem,dz. 335/1	1447
2	Biebrowo		8	park dworski w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem ,dz. 335/1	1447
3	Biebrowo		6	stodoła w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem ,dz. 335/1	1447
4	Biebrowo		7	stajnia w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem ,dz. 335/1	1447
5	Biebrowo		2	budynek mieszkalny, d.czworaki, dz.242/7, 242/8	
6	Biebrowo		4	budynek mieszkalny,d.czworaki, dz. 339/4, 339/5	
7	Biebrowo	położony na płn-wsch od wsi Biebrowo, przy drodze polnej do Kopalina		cmentarz ewangelicki, dz. 370/2	
8	Borkowo Lęborskie		21A-B	dwór, dz. 72,74	
9	Borkowo Lęborskie		21A-B	park dworski, dz. 72,74	
10	Borkowo Lęborskie		21A-B	budynek mieszkalny (szkiel.), dz. 344/4	
11	Borkowo Lęborskie			kaplica grobowa (rodu von Tesmar), dz. 139	
12	Borkowo Lęborskie	położony po pld str wsi		cmentarz ewangelicki , dz. 139	
13	Borkówko		38	dwór, dz. 252	982
14	Borkówko		38	park dworski, dz. 252	982
15	Choczewo	Kusocińskiego	5	dwór w zespole dworsko-parkowym, dz. 271	1066
16	Choczewo	Wojska Polskiego	28b	oficyna w zespole dworsko-parkowym, dz. 270/21	1066
17	Choczewo	Kusocińskiego/Szkolna		park dworski w zespole dworsko-parkowym, dz. 270,271,272,273,274	1066
18	Choczewo	Kościuszki	1	budynek mieszkalny, dz. 523/7,523/9	

19	Choczewo	Kościuszki	3-5	budynek mieszkalny, dz.295,296	
20	Choczewo	Kościuszki	7 ab	budynek mieszkalny, dz. 523/7, 523/9	
21	Choczewo	Kościuszki	9	budynek mieszkalny w zespole Nadleśnictwa, dz. 523/11	
22	Choczewo	Pierwszych Osadników	4 ab	budynek mieszkalny, dz. 246/4,246/8	
23	Choczewo	Pierwszych Osadników	20	budynek (posterunek policji), dz. 256	
24	Choczewo	Pierwszych Osadników	21	budynek - restauracja, dz. 522	
25	Choczewo	Pierwszych Osadników	26	budynek mieszkalny, dz. 259/3	
26	Choczewo	Pierwszych Osadników	30	budynek mieszkalny, dz. 304/3	
27	Choczewo	Pierwszych Osadników	36	budynek mieszkalny przy d. mleczarni, dz. 301/1	
28	Choczewo	Pierwszych Osadników	45	budynek mieszkalny, dz. 317/4	
29	Choczewo	Pierwszych Osadników	47	budynek mieszkalny, dz. 316	
30	Choczewo	Pierwszych Osadników	55- 57	relikt cmentarza d.ewangelickiego nast. katolickiego przy kościele p.w. Matki Bożej Krolowej Polski, dz.188/4,189/1,189/2	
31	Choczewo	Pucka	2	budynek mieszkalny ob. poczta, dz. 244/1	
32	Choczewo	Pucka	3	budynek mieszkalny d. kolejowy, dz. 241/2	
33	Choczewo	Szkolna	1	budynek ob. <u>Budynek mieszkalny przedszkole</u> , dz. 266/1	
34	Choczewko		1	dwór w zespole dworsko- parkowym z folwarkiem ,dz.61/5	1656
35	Choczewko		1	park dworski w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem ,dz. 61/5	1656
36	Choczewko		1	magazyn zbożowy w zespole dworsko- parkowym z folwarkiem, dz. 61/5	1656

37	Choczewko	położony na terenie zalesionym ok.100 m za przejazdem kolejowym		cmentarz ewangelicki, dz. 377/3	
38	Ciekocino		2a	kościół p.w. św. Piotra, dz. 109/1	1221
39	Ciekocino		11	szkoła, dz. 24	
40	Ciekocino	położony w lesie , ok..300 m w kier.płn od drogi do Kurowa		cmentarz ewangelicki, nast.katolicki, dz. 330/1	
41	Ciekocinko		9	dwór w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem ,dz. 362	1669
42	Ciekocinko		9	folwark w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem ,dz. 362	1669
43	Ciekocinko		9	park w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem ,dz. 362	1669
44	Ciekocinko		9	cmentarz rodowy w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem ,dz.362	1669
45	Gardkowice		4	dwór w zespole dworsko-parkowym, dz. 166/21	980
46	Gardkowice		4	park dworski w zespole dworsko-parkowym, dz. 166/3, 166/4,166/6,166/21	980
47	Gardkowice		4	budynek gospodarczy w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem, dz.166/24	
48	Gardkowice		4	stodoła w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem, dz. 166/24	
49	Gardkowice		3	budynek mieszkalny, dz. 166/14	
50	Gościęcino		3	dwór, dz.37/4	
51	Gościęcino		3	park dworski, dz.37/3,37/4,37/8	
52	Gościęcino			aleja lipowa do dworu, dz. 39	
53	Gościęcino	położony w lesie na płd od założenia dworsko-parkowego		cmentarz ewangelicki, dz. 258	
54	Jackowo		1	dwór w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem , dz. 53/16	1629

55	Jackowo		1	park dworski w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem , dz. 53/16	1629
56	Jackowo			magazyn zbożowy w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem, dz.76	1629
57	Jackowo		4	gorzelnia w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem, dz.53/3	1629
58	Jackowo		2	rzędcówka z bramą w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem ,dz.76	1629
59	Jackowo			obora w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem ,dz.53/16	1629
60	Jackowo	położony po wsch str drogi z Jackowa do Biebrowa, w lesie		cmentarz ewangelicki, dz.338	
61	Kierzkowo	położony przy drodze gruntowej Kierzkowo- JackowoBiebrowo		cmentarz ewangelicki, dz.330/2	
62	Kopalino	położony w lesie, ok..400 m w kier. pld od wsi		cmentarz katolicki, dz.34	
63	Kopalino	położony w lesie przy drodze Kopalino-Osieki Lęborskie w odł. 400 m od wsi Kopalino		cmentarz ewangelicki wsi Lubiato, dz. 219	
64	Kurowo		1	dwór w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem (wraz z budynkami : dwór ;magazyn; stodoła; kuźnia-) dz. 337/4	1570
65	Kurowo		1	park dworski w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem , dz. 337/4	1570
66	Kurowo		1	magazyn zbożowy w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem, dz. 337/4	1570
67	Kurowo		1	kuźnia w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem, dz. 337/1	1570

68	Kurowo		10	budynek mieszkalny d. szkoła, dz.30/4	
69	Kurowo	położony przy drodze Kurowo-Ciekocino, ok.400 m od wsi Kurowo		ementarz ewangelicki, nast.katolicki, dz. 7	
70	Lubiatowo	Topolowa	16	dwór, dz. 147/9	
71	Lubiatowo	Topolowa	16	park dworski, dz. 147/9	
72	Lubiatowo	Topolowa	16	budynek gospodarczy, dz. 147/9	
73	Lubiatowo	Bałtycka	2	budynek mieszkalny, dz. 121/20	
74	Lubiatowo	Bałtycka	8	budynek mieszkalny, dz. 123/12	
75	Lubiatowo	Bałtycka	8	budynek gospodarczy, dz. 123/11	
76	Lubiatowo	Bałtycka	38	budynek mieszkalny, dz. 57/6	
77	Lublewko		6	dwór, dz. 100/40	
78	Lublewko		6	park dworski, dz. 100/39,100/52, 100/40, 100/43	
79	Lublewo Lęborskie		17	dwór, dz. 132/7	
80	Lublewo Lęborskie		17	park dworski, dz. 137/2, 137/6	
81	Lublewo Lęborskie		17	magazyn zbożowy, dz. 137/2	
82	Lublewo Lęborskie		16	budynek mieszkalny z kaplicą, d. szkoła, dz. 24/2	
83	Lublewo Lęborskie	poza zabudowaniami wsi , w lesie przy drodze gruntowej		ementarz ewangelicki, dz. 281	
84	Łętowo		18	dwór w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem, dz. 151/11	1527
85	Łętowo		18	park dworski w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem, dz. 151/11	1527
86	Łętowo			gorzelnia w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem, dz. 151/11	1527
87	Łętowo			stodoła piętrowa w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem, dz. 151/11	1527
88	Łętowo			stodoła polowa, dz. 151/11	
89	Łętowo		1	budynek mieszkalny, d.	

				szkoła, dz. 133	
90	Osieki Lęborskie		17	kościół fil. p.w. NMP Gwiazdy Morza, dz. 22	1235
91	Osieki Lęborskie		17	cmentarz przykościelny, katolicki, d. ewangelicki, dz. 22	1235
92	Osieki Lęborskie			cmentarz ewangelicki z kaplicą grobową, ob. Katolicki nieużywany , dz. 23	
93	Osieki Lęborskie			park dworski dz. 15/43-46	
94	Osieki Lęborskie		24	folwark dz. 15/35	
95	Osieki Lęborskie		8	budynek mieszkalny, d. zajazd, dz. 33/9	
96	Osieki Lęborskie		11	budynek mieszkalny, dz. 17/50	
97	Osieki Lęborskie		11	budynek gospodarczy (kamienny), dz. 33/54	
98	Osieki Lęborskie		18	budynek mieszkalny, dz. 15	
99	Osieki Lęborskie		19	budynek mieszkalny, dz. 15/15	
100	Przebendowo			dwór w zespole dworsko-parkowym, dz. 43/3	981
101	Przebendowo			park dworski w zespole dworsko-parkowym, dz. 43/3	981
102	Przebendowo			stodoła, dz. 43/14	
103	Przebendowo			obora, dz. 43/14	
104	Przebendowo	na cmentarzu ewangelickim		kaplica grobowa, dz. 393/1	
105	Przebendowo		6	budynek mieszkalny (z krzyżem), dz. 43/16	
106	Przebendowo	położony po płd. stronie drogi Choczewo-Kurowo, ok. 400 m od zespołu dworsko-parkowego		cmentarz ewangelicki, dz. 393/1	
107	Sasino	Pałacowa	31	pałac, dz. 172	989
108	Sasino	Pałacowa	31	park, dz. 172	989
109	Sasino	Cisowa	6	budynek mieszkalny, d. szkoła, dz. 252/1	
110	Sasino	Cisowa	8	budynek mieszkalny	
111	Sasino	Cisowa	9	budynek mieszkalny (szkieł), dz. 258/2	
112	Sasino	Lipowa	11-13	siedlisko - budynek mieszkalny, gospodarcze, ogród, dz. 298, 271, 298/28	
113	Sasino	Morska	2	budynek mieszkalny, dz.	

				390/1	
114	Sasino	Morska	25	budynek mieszkalny, dz. 294/2	
115	Sasino	Morska	29-31	budynek mieszkalny, dz. 292/5, 292/6	
116	Sasino	Morska	30	budynek mieszkalny	
117	Sasino	Morska	70	budynek mieszkalny, dz. 528	
118	Sasino	Morska	86	budynek mieszkalny, dz. 272/2	
119	Sasino	Kościelna		cmentarz ewangelicki, ob..katolicki, dz. 288/7	
120	Sasino-Osetnik	Latarników		zespół morskiej latarni "Stilo", w skład którego wchodzi: latarnia morska "Stilo"; nowa maszynownia; stara maszynownia, ob. budynek mieszkalno-biurowy; magazyn z garażem dla wozu strażackiego, ob. budynek gospodarczy; budynek mieszkalny dla rodzin latarników, ob. budynek mieszkalny; sieć historycznych ciągów komunikacyjnych łączących poszczególne elementy zespołu wraz z ich otoczeniem w postaci przyległego do nich pasa lasu szer. 20 m; leśna ścieżka łącząca wzgórze latarniane z zapleczem socjalno-technicznym w Osetniku, leśna droga prowadząca z Osetnika do nautofonów, droga wiejska, ob. Latarników na odcinku określonym na załączniku graficznym do decyzji wraz z terenem, na którym zlokalizowane są w/w zabytki	1816
121	Sasino-Osetnik	Latarników	2,3	zespół morskiej latarni "Stilo", latarnia, dz. 406/10	1816

122	Sasino-Osetnik	Latarników	3	zespół morskiej latarni "Stilo", stara i nowa maszynownia, magazyn gospodarczy	1816
123	Sasino-Osetnik	Latarników	2	zespół morskiej latarni "Stilo", dom latarników, dz. 406/28	1816
124	Sasino-Osetnik	Latarników	8 A-B	zagroda	1816
125	Słajkowo		8	dwór, dz. 56	
126	Słajkowo		8	park, dz. 56,57,58	
127	Słajkowo		8	budynek gospodarczy przy dworze, dz.56	
128	Słajkowo		4	budynek mieszkalny, d.czworaki, dz. 85,86/2	
129	Słajkowo		5	budynek mieszkalny, d.czworaki, dz. 85,86/2	
130	Słajkowo	położony ok.450 m w kier.płn od drogi z Wejherowa, otoczony polami uprawnymi		cmentarz ewangelicki, dz. 128/3	
131	Słajszewo		27, d.24	budynek mieszkalny	
132	Słajszewo	położony w lesie, oddalony od zabudowań wsi ok.1km w kier. Zach.		cmentarz ewangelicki, dz. 370	
133	Starbienio		1	dwór w zespole dworsko-parkowym, dz. 17/6	992
134	Starbienio		1	park w zespole dworsko-parkowym, dz. 14. 15,17/6	992
135	Starbienio		8	budynek mieszkalny, dz. 36/5	
136	Starbienio	położony na stoku wzgórza, w lesie, ok.1,5 km poza zabudową wsi w pobliżu Jez. Choczewskiego		cmentarz ewangelicki, dz. 260	
137	Zwartowo		19	szkoła, dz.25/2	
138	Zwartowo		19	budynek gospodarczy przy szkole, dz. 25/2	
139	Zwartowo		20	kościół p.w. św. Józefa, dz. 23/1	1231
140	Zwartowo		20a	plebania, dz. 22	
141	Zwartowo		25	dwór (dwa skrzydła), dz. 13	
142	Zwartowo		25	park dworski, dz. 8. 13	

143	Zwartowo		23a	stodoła, dz. 1/29	
144	Zwartowo		23a	stajnia, dz.1/29	
145	Zwartowo		23a	gorzelnia,dz.1/29	
146	Zwartowo	położony po wsch str wsi , obok założenia dworsko-parkowego		cmentarz ewangelicki, ob.katolicki, parafialny, dz. 8/8	
147	Zwartówko			cmentarz ewangelicki,dz.29	
148	Żelazno		9	dwór, dz. 93/21	
149	Żelazno		9	park, dz. 93/21	
150	Żelazno		9	magazyn zbożowy, dz. 93/22	
151	Żelazno			cmentarz ewangelicki, dz. 89/3	

**WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO GMINNEJ
EWIDENCJI ZABYTKÓW**

L.P.	Miejscowość	Obszar AZP	Nr stan w miejsc.	Nr stan na obsz.
1	Sasino	002-035	6	1
2	Kopalino	002-036	1	1
3	Kopalino	002-036	2	2
4	Kopalino	002-036	3	3
5	Jackowo	002-036	2	4
6	Jackowo	002-036	3	5
7	Jackowo	002-036	4	6
8	Jackowo	002-036	5	7
9	Jackowo	002-036	6	8
10	Jackowo	002-036	7	9
11	Jackowo	002-036	8	10
12	Kopalino	002-036	4	11
13	Jackowo	002-036	9	12
14	Lubiatowo	002-037	1	2
15	Lubiatowo	002-037	2	3
16	Lubiatowo	002-037	3	4
17	Lubiatowo	002-037	4	5
18	Lubiatowo	002-037	5	6
19	Lubiatowo	002-037	6	7
20	Osieki Łęborskie	002-037	1	8
21	Osieki Łęborskie	002-037	2	9
22	Lubiatowo	002-037	1	10
23	Osieki Łęborskie	002-037	9	11
24	Lubiatowo	002-037	7	14
25	Osieki Łęborskie	002-037	10	17

26	Sasino	003-036	1	1
27	Słajszewo	003-036	2	1
28	Sasino	003-036	2	2
29	Choczewko	003-036	2	2
30	Choczewko	003-036	3	3
31	Sasino	003-036	4	3
32	Ciekocino	003-036	1	4
33	Sasino	003-036	5	4
34	Jackowo	003-036	1	5
35	Sasino	003-036	6	5
36	Słajszewo	003-036	1	6
37	Sasino	003-036	7	6
38	Sasino	003-036	1	7
39	Sasino	003-036	1	7
40	Sasino	003-036	8	7
41	Sasino	003-036	2	8
42	Sasino	003-036	9	8
43	Sasino	003-036	3	9
44	Sasino	003-036	10	9
45	Choczewko	003-036	4	10
46	Choczewko	003-036	4	10
47	Sasino	003-036	11	10
48	Choczewko	003-036	5	11
49	Sasino	003-036	12	11
50	Choczewko	003-036	6	12
51	Sasino	003-036	13	12
52	Choczewko	003-036	7	13
53	Sasino	003-036	14	13
54	Choczewko	003-036	8	14
55	Sasino	003-036	15	14
56	Choczewko	003-036	9	15
57	Sasino	003-036	16	15
58	Ciekocino	003-036	1	16
59	Choczewko	003-036	10	16
60	Ciekocino	003-036	2	17
61	Choczewko	003-036	11	17
62	Jackowo	003-036	2	18
63	Ciekocino	003-036	3	18
64	Ciekocino	003-036	4	19
65	Kierzkowo	003-036	16	19
66	Jackowo	003-036	3	20
67	Ciekocino	003-036	5	20
68	Jackowo	003-036	4	21
69	Ciekocino	003-036	6	21
70	Jackowo	003-036	5	22
71	Ciekocino	003-036	7	22

72	Jackowo	003-036	6	23
73	Ciekocino	003-036	8	23
74	Jackowo	003-036	7	24
75	Ciekocino	003-036	9	24
76	Jackowo	003-036	8	25
77	Ciekocino	003-036	10	25
78	Jackowo	003-036	9	26
79	Ciekocino	003-036	11	26
80	Ciekocino	003-036	2	27
81	Ciekocino	003-036	12	27
82	Choczewko	003-036	12	28
83	Ciekocino	003-036	13	28
84	Choczewko	003-036	13	29
85	Ciekocino	003-036	14	29
86	Choczewko	003-036	14	30
87	Ciekocino	003-036	15	30
88	Ślajszewo	003-036	3	31
89	Ciekocino	003-036	16	31
90	Ślajszewo	003-036	1	32
91	Ślajszewo	003-036	4	32
92	Ślajszewo	003-036	2	33
93	Sasino	003-036	4	33
94	Ślajszewo	003-036	3	34
95	Ślajszewo	003-036	5	34
96	Ślajszewo	003-036	4	35
97	Ślajszewo	003-036	6	35
98	Ślajszewo	003-036	5	36
99	Ślajszewo	003-036	7	36
100	Ciekocino	003-036	3	37
101	Ślajszewo	003-036	6	37
102	Ciekocino	003-036	4	38
103	Ślajszewo	003-036	7	38
104	Ślajszewo	003-036	8	39
105	Ślajszewo	003-036	8	39
106	Ślajszewo	003-036	9	40
107	Ślajszewo	003-036	9	40
108	Ślajszewo	003-036	10	41
109	Ślajszewo	003-036	10	41
110	Ślajszewo	003-036	11	42
111	Jackowo	003-036	1	43
112	Choczewko	003-036	16	43
113	Jackowo	003-036	2	44
114	Ciekocino	003-036	5	44
115	Jackowo	003-036	3	45
116	Jackowo	003-036	10	45
117	Jackowo	003-036	4	46

118	Sasino	003-036	5	46
119	Jackowo	003-036	5	47
120	Słajszewo	003-036	12	47
121	Jackowo	003-036	6	48
122	Słajszewo	003-036	13	48
123	Jackowo	003-036	7	49
124	Jackowo	003-036	8	50
125	Kurowo	003-036	1	51
126	Kurowo	003-036	2	52
127	Kurowo	003-036	3	53
128	Kurowo	003-036	4	54
129	Kurowo	003-036	5	55
130	Kurowo	003-036	6	56
131	Kurowo	003-036	7	57
132	Kurowo	003-036	8	58
133	Kurowo	003-036	9	59
134	Kurowo	003-036	10	60
135	Kurowo	003-036	11	61
136	Kurowo	003-036	12	62
137	Kurowo	003-036	13	63
138	Choczewo	003-036	2	64
139	Choczewo	003-036	2	64
140	Choczewo	003-036	3	65
141	Choczewo	003-036	3	65
142	Choczewo	003-036	4	66
143	Choczewo	003-036	4	66
144	Żelazno	003-037	15	1
145	Choczewo	003-037	1	2
146	Choczewo	003-037	2	3
147	Choczewo	003-037	3	4
148	Choczewo	003-037	4	5
149	Choczewo	003-037	5	6
150	Choczewo	003-037	6	7
151	Choczewo	003-037	7	8
152	Choczewo	003-037	8	9
153	Kierzkowo	003-037	7	10
154	Kierzkowo	003-037	1	11
155	Kierzkowo	003-037	2	12
156	Kierzkowo	003-037	3	13
157	Kierzkowo	003-037	4	14
158	Kierzkowo	003-037	5	15
159	Kierzkowo	003-037	6	16
160	Starbienino	003-037	4	17
161	Starbienino	003-037	5	18
162	Starbienino	003-037	6	19
163	Starbienino	003-037	7	20

164	Starbienino	003-037	8	21
165	Starbienino	003-037	9	22
166	Starbienino	003-037	10	23
167	Kierzkowo	003-037	8	24
168	Kierzkowo	003-037	9	25
169	Kierzkowo	003-037	10	26
170	Kierzkowo	003-037	11	27
171	Kierzkowo	003-037	12	28
172	Kierzkowo	003-037	13	29
173	Kierzkowo	003-037	14	30
174	Kierzkowo	003-037	15	31
175	Starbienino	003-037	1	32
176	Starbienino	003-037	2	33
177	Starbienino	003-037	3	34
178	Choczewko	003-037	15	36
179	Choczewo	003-037	9	37
180	Choczewo	003-037	10	38
181	Kierzkowo	003-037	17	39
182	Starbienino	003-037	11	40
183	Starbienino	003-037	12	44
184	Starbienino	003-037	13	45
185	Starbienino	003-037	14	46
186	Starbienino	003-037	15	47
187	Starbienino	003-037	16	51
188	Starbienino	003-037	17	62
189	Starbienino	003-037	18	63
190	Starbienino	003-037	19	64
191	Starbienino	003-037	20	65
192	Starbienino	003-037	21	66
193	Starbienino	003-037	22	67
194	Starbienino	003-037	23	68
195	Starbienino	003-037	24	69
196	Kierzkowo	003-037	18	70
197	Kierzkowo	003-037	19	71
198	Starbienino	003-037	25	72
199	Kierzkowo	003-037	20	73
200	Kierzkowo	003-037	21	74
201	Choczewo	003-037	11	75
202	Kierzkowo	003-037	22	76
203	Kierzkowo	003-037	23	77
204	Kierzkowo	003-037	24	78
205	Kierzkowo	003-037	25	79
206	Kierzkowo	003-037	26	80
207	Kierzkowo	003-037	27	81
208	Starbienino	003-037	26	82
209	Starbienino	003-037	27	83

210	Starbienino	003-037	28	84
211	Starbienino	003-037	29	85
212	Starbienino	003-037	30	86
213	Starbienino	003-037	31	87
214	Starbienino	003-037	32	88
215	Starbienino	003-037	33	89
216	Starbienino	003-037	34	90
217	Starbienino	003-037	35	93
218	Starbienino	003-037	36	94
219	Starbienino	003-037	37	95
220	Starbienino	003-037	38	96
221	Kierzkowo	003-037	28	97
222	Kierzkowo	003-037	29	98
223	Choczewo	003-037	12	99
224	Choczewo	003-037	13	100
225	Choczewo	003-037	14	101
226	Kierzkowo	003-037	30	102
227	Kierzkowo	003-037	31	103
228	Starbienino	003-037	39	104
229	Kierzkowo	003-037	37	106
230	Kierzkowo	003-037	38	107
231	Choczewo	003-037	16	108
232	Przebędowo	004-036	20	1
233	Borkowo	004-036	44	1
234	Zwartowo	004-036	82	1
235	Przebędowo	004-036	21	2
236	Borkowo	004-036	45	2
237	Zwartowo	004-036	83	2
238	Przebędowo	004-036	22	3
239	Borkowo	004-036	47	3
240	Przebędowo	004-036	23	4
241	Borkowo	004-036	48	4
242	Przebędowo	004-036	24	5
243	Borkowo	004-036	46	5
244	Zwartowo	004-036	84	5
245	Przebędowo	004-036	25	6
246	Borkowo	004-036	49	6
247	Zwartowo	004-036	85	6
248	Przebędowo	004-036	26	7
249	Borkowo	004-036	50	7
250	Zwartowo	004-036	86	7
251	Przebędowo	004-036	27	8
252	Borkowo	004-036	51	8
253	Zwartowo	004-036	87	8
254	Przebędowo	004-036	28	9
255	Borkowo	004-036	52	9

256	Zwartowo	004-036	88	9
257	Przebędowo	004-036	29	10
258	Borkowo	004-036	53	10
259	Zwartowo	004-036	89	10
260	Przebędowo	004-036	30	11
261	Borkowo	004-036	54	11
262	Przebędowo	004-036	31	12
263	Borkowo	004-036	55	12
264	Przebędowo	004-036	32	13
265	Borkowo	004-036	56	13
266	Przebędowo	004-036	33	14
267	Borkowo	004-036	57	14
268	Zwartowo	004-036	90	14
269	Przebędowo	004-036	34	15
270	Borkowo	004-036	58	15
271	Zwartowo	004-036	91	15
272	Przebędowo	004-036	35	16
273	Borkowo	004-036	59	16
274	Zwartowo	004-036	92	16
275	Przebędowo	004-036	36	17
276	Borkowo	004-036	60	17
277	Zwartowo	004-036	93	17
278	Przebędowo	004-036	37	18
279	Borkowo	004-036	61	18
280	Zwartowo	004-036	94	18
281	Przebędowo	004-036	38	19
282	Borkowo	004-036	62	19
283	Zwartowo	004-036	95	19
284	Przebędowo	004-036	39	20
285	Borkowo	004-036	63	20
286	Zwartowo	004-036	96	20
287	Przebędowo	004-036	40	21
288	Borkowo	004-036	64	21
289	Zwartowo	004-036	97	21
290	Przebędowo	004-036	41	22
291	Borkowo	004-036	65	22
292	Zwartowo	004-036	98	22
293	Przebędowo	004-036	42	23
294	Borkowo	004-036	66	23
295	Zwartowo	004-036	99	23
296	Przebędowo	004-036	43	24
297	Borkowo	004-036	67	24
298	Borkowo	004-036	68	25
299	Borkowo	004-036	69	26
300	Borkowo	004-036	70	27
301	Borkowo	004-036	71	28

302	Borkowo	004-036	72	29
303	Borkowo	004-036	73	30
304	Borkowo	004-036	74	31
305	Borkowo	004-036	75	32
306	Borkowo	004-036	76	33
307	Borkowo	004-036	77	34
308	Borkowo	004-036	78	35
309	Borkowo	004-036	79	36
310	Borkowo	004-036	80	37
311	Borkowo	004-036	81	38
312	Zwartowo	004-036	24	100
313	Zwartowo	004-036	25	101
314	Zwartowo	004-036	26	102
315	Zwartowo	004-036	27	103
316	Zwartowo	004-036	28	104
317	Zwartowo	004-036	29	105
318	Zwartowo	004-036	30	106
319	Zwartowo	004-036	31	107
320	Zwartowo	004-036	32	108
321	Zwartowo	004-036	33	109
322	Zwartowo	004-036	34	110
323	Zwartowo	004-036	35	111
324	Zwartowo	004-036	36	112
325	Zwartowo	004-036	37	113
326	Zwartowo	004-036	38	114
327	Zwartowo	004-036	39	115
328	Zwartowo	004-036	40	116
329	Zwartowo	004-036	41	117
330	Zwartowo	004-036	42	118
331	Zwartowo	004-036	43	119
332	Zwartówko	004-036	9	120
333	Zwartówko	004-036	10	121
334	Zwartówko	004-036	11	122
335	Zwartówko	004-036	12	123
336	Zwartówko	004-036	13	124
337	Zwartówko	004-036	14	125
338	Zwartówko	004-036	15	126
339	Zwartówko	004-036	16	127
340	Zwartówko	004-036	17	128
341	Zwartówko	004-036	18	129
342	Zwartówko	004-036	19	130
343	Zwartówko	004-036	20	131
344	Zwartówko	004-036	21	132
345	Zwartówko	004-036	22	133
346	Zwartówko	004-036	23	134
347	Zwartówko	004-036	24	135

348	Zwartówko	004-036	25	136
349	Zwartówko	004-036	26	137
350	Zwartówko	004-036	27	138
351	Łętowo	004-037	2	1
352	Łętowo	004-037	3	2
353	Łętówko	004-037	2	3
354	Gardkowice	004-037	3	4
355	Gardkowice	004-037	4	5
356	Gardkowice	004-037	5	6
357	Gardkowice	004-037	6	8
358	Łętowo	004-037	4	12
359	Łętowo	004-037	5	13
360	Gardkowice	004-037	7	14
361	Gardkowice	004-037	8	15
362	Łętowo	004-037	6	16
363	Łętowo	004-037	7	17
364	Łętowo	004-037	8	18
365	Łętowo	004-037	9	19
366	Żelazno	004-037	1	20
367	Żelazno	004-037	2	21
368	Żelazno	004-037	3	22
369	Żelazno	004-037	4	23
370	Żelazno	004-037	5	24
371	Słajkowo	004-037	1	25
372	Słajkowo	004-037	2	26
373	Słajkowo	004-037	3	27
374	Słajkowo	004-037	4	28
375	Słajkowo	004-037	5	29
376	Słajkowo	004-037	6	30
377	Gardkowice	004-037	9	33
378	Gardkowice	004-037	10	34
379	Gardkowice	004-037	11	35
380	Karczemka Gardkowska	004-037	1	38
381	Karczemka Gardkowska	004-037	2	39
382	Żelazno	004-037	6	45
383	Żelazno	004-037	7	46
384	Żelazno	004-037	8	47
385	Żelazno	004-037	9	48
386	Żelazno	004-037	10	49
387	Słajkowo	004-037	7	50
388	Łętówko	004-037	1	51
389	Łętowo	004-037	1	52
390	Gardkowice	004-037	1	53
391	Gardkowice	004-037	2	54

392	Karczemka Gardkowska	004-037	3	56
393	Karczemka Gardkowska	004-037	4	57
394	Żelazno	004-037	11	60
395	Żelazno	004-037	12	61
396	Żelazno	004-037	13	62
397	Zwartówko	005-036	1	1
398	Zwartówko	005-036	2	2
399	Zwartówko	005-036	3	3
400	Zwartówko	005-036	4	4
401	Zwartówko	005-036	5	5
402	Zwartówko	005-036	6	6
403	Zwartówko	005-036	7	7
404	Zwartówko	005-036	8	8
405	Zwartowo	005-036	3	9
406	Zwartowo	005-036	11	10
407	Zwartowo	005-036	12	11
408	Zwartowo	005-036	13	12
409	Gościęcino	005-036	1	13
410	Gościęcino	005-036	3	14
411	Gościęcino	005-036	2	15
412	Gościęcino	005-036	4	16
413	Gościęcino	005-036	5	17
414	Gościęcino	005-036	6	18
415	Gościęcino	005-036	7	19
416	Gościęcino	005-036	15	27
417	Gościęcino	005-036	16	28
418	Gościęcino	005-036	17	29
419	Gościęcino	005-036	18	30
420	Gościęcino	005-036	19	31
421	Gościęcino	005-036	20	32
422	Gościęcino	005-036	21	33

UZASADNIENIE

Potrzeba i cel podjęcia uchwały:

Realizując zadania przydzielone jednostkom samorządu terytorialnego Art. 7 ust. 1 pkt. 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz.U.2025.1153), a w szczególności Art. 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz.U.2024.1292) sporządzono "Program Opieki nad Zabytkami Gminy Choczewo na lata 2026-2029". Program ten sporządza się na okres 4 lat. Celem programu jest rozpoznanie stanu zachowania dziedzictwa kulturowego gminy, zahamowanie degradacji substancji zabytkowej i zachowanie wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz kształtowanie atrakcyjnego wizerunku gminy. Gminny Program Opieki nad Zabytkami w Gminie Choczewo na lata 2026-2029 uzyskał wymaganą prawem pozytywną opinię Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i podlega przyjęciu przez Radę Gminy Choczewo.